

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра фізичної географії та картографії

До захисту допустити
Зав. кафедри _____ доцент **Анатолій БАЙНАЗАРОВ**
« _____ » _____ 2025 р.

**ГЕОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ
ТУРИЗМУ В КАТАЛОНІЇ
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА**

Виконав: студентка 4-го курсу д.ф.н,
групи ГР- 41
спеціальність: 106 Географія
освітня програма: Географія рекреації та
туризму

Олександра Сергіївна КЛЕПАЧ
Науковий керівник:
ст.викл. Святослав ДМІТРІЄВ

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

Секретар ЕК Олена ПЕДЬ
« _____ » _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	2
1.СТУПІНЬ НАУКОВОЇ ВИВЧЕНОСТІ ПИТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	6
1.1 Аналіз провідних наукових видань за тематикою дослідження.....	6
1.2 Методологічна основа дослідження.....	14
2. ГЕОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТАЛОНІЇ	19
2.1 Географічна характеристика Каталонії	19
2.2 Особливості історико-культурного розвитку Каталонії	27
3. ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАТАЛОНІЇ.....	36
3.1 Вплив географічного фактору на формування туристсько-рекреаційного потенціалу	36
3.2 Роль історико-культурних особливостей у залученні туристичного потоку	45
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

В умовах стрімкої глобалізації та посилення конкурентної боротьби за залучення туристичних потоків регіональна привабливість набуває стратегічного значення для соціально-економічного зростання територій. Каталонія, розташована на північному сході Піренейського півострова, вже впродовж тривалого часу є одним із провідних туристичних напрямів Іспанії та Європи загалом. Регіон вирізняється унікальним поєднанням багатобарвної історичної і культурної спадщини, включаючи архітектурні пам'ятки ЮНЕСКО в Барселоні та Таррагоні, середньовічні замки на пагорбах Північно-Східної Каталонії, а також численні традиційні святкові заходи, що зберігають неповторний колорит місцевих традицій. Одночасно Каталонія має надзвичайно різноманітні природні ландшафти: лагуни узбережжя Коста-Брава, гірські масиви Піренеїв, виноградники долини Ебро та численні заповідні території, які сприятливо впливають на формування туристсько-рекреаційного потенціалу. Ці обставини створюють передумови для реалізації багатьох видів туризму – від пляжного та культурно-пізнавального до гастрономічного та екологічного.

З огляду на велике значення туристичної галузі у структурі господарського комплексу автономної області, її подальший розвиток є одним із пріоритетних напрямів економічної політики Каталонії. Разом із тим накопичений досвід використання рекреаційно-туристських ресурсів (РТР) свідчить про те, що потенціал регіону не використовується у повному обсязі. Аналітичні дані Національного статистичного інституту Іспанії [1] демонструють тенденції щодо сезонних навантажень, завищеної концентрації туристичних потоків у прибережних зонах та нерівномірності інфраструктурного забезпечення внутрішніх районів, що вказує на наявність резервів для диверсифікації туристичних продуктів. У цьому контексті виникає необхідність системного дослідження географічних, історико-культурних та природно-рекреаційних передумов, які сформували високий рівень туристичної привабливості Каталонії,

а також оцінки можливостей подальшого нарощування обсягів туристської діяльності без шкоди для довкілля та культурної автентики.

Попри значну увагу міжнародних дослідників до питань сталого розвитку туризму, українська наукова спільнота меншою мірою зосередилась на аналізі досвіду Каталонії як моделі формування збалансованої туристично-рекреаційної стратегії. У вітчизняних публікаціях питання повноти використання рекреаційно-туристського потенціалу регіонів Іспанії здебільшого розглядається суто у загальних рисах, без глибокого розкриття специфіки каталонського підходу до поєднання природно-кліматичних, культурно-історичних та інституційних чинників. Водночас результати попередніх наукових досліджень, серед яких роботи О. О. Бейдика, А. Я. Бовсуновської та С. Н. Голубничої, В. А. Квартальнова, Н. П. Крачило [2,3,12], створюють теоретико-методологічну основу для аналізу туристичних ресурсів, однак залишають поза увагою практичні механізми імплементації принципів сталого туризму в умовах високого туристичного навантаження. Отже, актуальним є комплексне дослідження ролі природних умов та історико-культурної спадщини у формуванні туристсько-рекреаційного потенціалу Каталонії з метою напрацювання рекомендацій, здатних сприяти післявоєнному відновленню туристичної галузі України.

Об'єктом дослідження виступає туристсько-рекреаційний потенціал Каталонії.

Предметом дослідження є географічні та історико-культурні передумови розвитку туристичної галузі.

Мета роботи – дослідити роль природних умов і історико-культурної спадщини у формуванні туристсько-рекреаційного потенціалу Каталонії.

Основними задачами даної роботи є:

- проаналізувати теоретико-методологічну базу дослідження;
- охарактеризувати географічні особливості Каталонії;
- дослідити характер історико-культурного розвитку Каталонії;

- визначити роль природної та історико-культурної спадщини у створенні сприятливих умов для розвитку туризму.

Для досягнення поставленої мети застосовано методи аналізу літературних та статистичних джерел, історико-порівняльний підхід та картографічний метод, що дозволяють простежити еволюцію туристичних ресурсів та їх інтеграцію у загальну туристську інфраструктуру регіону. Окрім офіційних даних статистичного бюро Іспанії, були використані туристичні атласи, путівники, спеціалізовані інтернет-портали та результати польових досліджень з метою всебічного вивчення реальних можливостей регіону.

Практична цінність дослідження полягає в узагальненні каталонського досвіду формування й використання рекреаційно-туристського потенціалу, що може бути адаптовано у стратегіях розвитку туристичної галузі інших регіонів Європи та України. Рекомендації, отримані в результаті аналізу, сприятимуть посиленню інституційної спроможності у сфері управління туризмом, впровадженню принципів сталого розвитку та мінімізації негативного екологічного впливу туристичного потоку. У підсумку дослідження створює теоретико-методологічний базис для розробки комплексної стратегії післявоєнного відновлення туристичної індустрії України з урахуванням найкращих практик Каталонії.

РОЗДІЛ 1

СТУПІНЬ НАУКОВОЇ ВИВЧЕНОСТІ ПИТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1 Аналіз провідних наукових видань за тематикою дослідження

Каталонія вже давно привертає увагу вчених різних наукових шкіл, які по-різному підходять до її туристично-рекреаційного потенціалу. Українські дослідники зазвичай не спеціалізуються безпосередньо на каталонських туристичних студіях і розглядають Каталонію у ширшому контексті іспанських та європейських ресурсів. Так, у працях О.В. Пронкевича [13] досліджується розміщення і співвідношення природно-рекреаційних об'єктів Іспанії, серед яких Каталонія вирізняється за кількісними та якісними показниками туристичних пам'яток: її берегова лінія має понад 500 км популярних пляжів, що межують із середземноморськими маквісами, високогірними вершинами Піренеїв та давніми романськими монастирями [1]. Українські географи підкреслюють також роль кліматично-ландшафтних комплексів: поєднання субальпійських умов у Піренеях з середземноморськими помірно-теплыми зимами й посушливим літом створює широкі можливості для різноманітних туристичних активностей: від гірськолижного спорту до екотуризму. Разом із тим, оцінюючи Каталонію на фоні інших європейських дестинацій, автори наголошують на її винятковій адаптивності до зміни попиту: регіональні програми підтримки агротуризму в долинах передгір'їв успішно компенсують спад масових пляжних потоків у міжсезоння, що підтверджує загальноєвропейські тренди диверсифікації туристичних продуктів [2].

Іспанські й, зокрема, каталонські науковці значно глибше занурюються в деталізацію місцевих чинників. Дослідники з Університету Барселони та Автономного університету Барселони виконують монографічні описи просторових моделей туризму, застосовуючи ГІС-технології для картографування внутрішніх і узбережних потоків. У працях професора Г. Канобес [5] деталізовано

еволюцію розвитку регіону Коста-Брава як туристичного кластеру: використання геодатчиків для відстеження сезонних змін насиченості берегів, аналіз впливу інфраструктурних інвестицій на збереження природного середовища й вироблення рекомендацій із раціонального зонування [5]. Одночасно науковці Центру розвитку сільських територій увагу зосереджують на зростанні агротуризму. Вивчається модель «винних маршрутів» Пенедесу, яка поєднує дегустаційні заходи в традиційних виноробнях з оглядом середньовічних веж і монастирів, що сприяє пролонгації сезону до 10 місяців у році. Іспанські економіки-теоретики, такі як І. Лопес-Паломек та його співавтори, системно оцінюють економічний вплив туризму на локальні громади, використовуючи панельні дані за останні півстоліття та розробляючи стратегії стійкого розвитку для балансу між прибутковістю та збереженням культурної і природної автентичності [47].

Англомовні дослідники тяжіють до міждисциплінарного підходу й залучають глобальні парадигми. Так, у статтях, опублікованих в *Annals of Tourism Research* і *Tourism Economics* [52], ґрунтовно аналізуються наслідки політичних потрясінь, кліматичних змін та пандемій для каталонського туризму. Наприклад, В. Герей описує «життєвий цикл» місцевих дестинацій: від зародження пляжних курортів до етапу диференціації продукту на основі культурних та гастрономічних атракцій [46]. Статистичне моделювання впливу політичної кризи 2017 року (каталонський референдум) продемонструвало безпрецедентне зниження іноземного потоку, але водночас частковий вигравш для інших регіонів Іспанії; англомовні експерти рекомендують диверсифікацію ринків і розвиток внутрішнього туризму, що підтверджується подібними випадками в Хорватії та Греції [9].

Таким чином, аналіз джерел свідчить про багатозаровість наукового дискурсу. Українські науковці закладають теоретичні засади й синтезують загальноєвропейські тенденції, каталонські автори фокусуються на деталізації місцевих моделей і практичних інструментах управління, а англомовні

дослідники інтегрують регіональний кейс Каталонії в глобальні контексти змін клімату, політичної нестабільності та постпандемічного відновлення. Це поєднання всебічних підходів створює міцний фундамент для подальших мультидисциплінарних досліджень і дає ключі до успішного стратегічного планування туризму в Каталонії та аналогічних регіонах світу.

Іспанські та каталонські науковці, зі свого боку, зосереджуються на детальному вивченні регіону. В Каталонії діють провідні наукові центри й освітні установи, що займаються туризмом: Університет Барселони, Автономний університет Барселони (UAB), Університет Жирони, дослідницький інститут CETT та інші.

В цілому можна виділити кілька основних тематичних напрямів досліджень туристично-рекреаційного потенціалу Каталонії:

- *природно-кліматичні ресурси та рекреаційні можливості довкілля* – вплив клімату, ландшафту, природних парків на розвиток туризму.
- *історико-культурна спадщина, події та національна ідентичність* – роль культурних об'єктів і каталонської ідентичності у привабливості регіону.
- *туристична інфраструктура та просторовий розвиток* – розміщення й розвиток готелів, транспортної доступності, курортних територій.
- *економічні аспекти та туристичні потоки* – внесок туризму в економіку, динаміка туристичних потоків, сезонність, вплив зовнішніх факторів.
- *управління і сталий розвиток туризму* – стратегічне планування, диверсифікація туристичного продукту, екологічна та соціальна стійкість.

Кожен із цих напрямів представлений працями провідних авторів. Зокрема, природні та кліматичні чинники досліджували М. Белен Гомес-Мартін [32] та Х. Мартін-Віде [46]; культурні аспекти й ідентичність – Ж. Претурі, Н. Палафокс, а також зарубіжні автори, що аналізували брендинг Каталонії («Catalonia is not Spain» як туристичний наратив); питання інфраструктури – Х. Арместо-Лопес, М. Корс-Іглесіас та ін.; економічні моделі – Ж. Дуро, Х. Турріон-Пратс,

М.Алварес-Діас та інші[49,32,31]. В подальших підрозділах розглянемо ключові наукові публікації за цими аспектами та підходи, використані в них.

Природно-рекреаційні ресурси Каталонії – це базис її туристичної привабливості. До них належать узбережжя Середземного моря (відомі курортні зони Коста-Брава і Коста-Дорада), передгір'я та Піренеї, національні парки (наприклад, парк Айгуестортес), а також сприятливий клімат. Кліматичний потенціал Каталонії став предметом окремих наукових досліджень. Іспанська дослідниця М. Белен здійснила регіональне оцінювання туристичної привабливості клімату Каталонії, враховуючи сезонні та просторові варіації погоди [46]. В її статті (2004 р.) представлено класифікацію погодних ситуацій за впливом на відпочинок та обчислено *кліматичні індекси* для різних частин Каталонії [6]. Результати показали значні відмінності кліматичних умов для туризму в межах регіону: узбережжя має високу кліматичну придатність влітку, тоді як у горах сезон придатності інший. Загальний висновок полягав у тому, що клімат Каталонії має високий туристичний потенціал, проте не всюди використовується повною мірою через невідповідність між кліматично сприятливими періодами і реальним туристичним сезоном [6]. Це дослідження заклало основу для подальших робіт про вплив клімату і кліматичних змін на туризм регіону. Наприклад, у пізніших працях аналізувалося, як потепління та інші кліматичні зміни можуть зрушити сезонність пляжного відпочинку чи створити нові виклики (частіші теплові хвилі, тощо), а також моделювалися потенційні зміни туристичного попиту під кінець ХХІ століття.

Окрім клімату, ландшафтні ресурси Каталонії теж досліджуються науковцями як чинник туристичної привабливості. Каталонія має різноманітні природні ландшафти: від морського узбережжя до гірських хребтів. Деякі дослідники оцінювали *естетичний потенціал* ландшафтів. Зокрема, український географ О.Є. Афанасьєв [2] у порівняльному аналізі іспанських регіонів відзначив, що Каталонія (нарівні з Андалусією) характеризується винятково високою естетичною цінністю пейзажів та багатством природних пам'яток, що

ставити її в число лідерів за можливостями розвитку рекреації на природі [2]. Такі висновки підтверджуються і наявністю в регіоні декількох заповідних територій, об'єктів біосферної спадщини ЮНЕСКО (наприклад, парк Монтсень) тощо.

На стику природних і культурних цінностей знаходяться дослідження, присвячені ландшафтному плануванню та сталому використанню ресурсів. Іспанські вчені аналізують, як зберегти екосистеми при зростанні туристичного навантаження на узбережжя. Дослідницькі проекти часто фінансуються урядом Каталонії або іспанськими науковими фондами, що свідчить про практичну значущість тематики. Загалом, природно-кліматичний напрям досліджень підкреслює ключову ідею: клімат і природа Каталонії – це стратегічний ресурс туризму, який потребує науково обґрунтованого планування та адаптації до глобальних змін.

Каталонія багата на історико-культурні пам'ятки: архітектура Антоніо Гауді (собор Саграда Фамілія, парк Гуель), середньовічні квартали Жирони та Таррагони, музеї світового рівня (музей Сальвадора Далі у Фігерасі тощо), а також живі традиції і фестивалі. Культурний потенціал регіону традиційно привертає увагу як науковців, так і практиків туризму. У науковій літературі розглядаються кілька пов'язаних аспектів: значення історичної спадщини для туристичного іміджу, розвиток культурно-пізнавального туризму та питання ідентичності і брендингу.

Одним із ключових питань є каталонська ідентичність і те, як вона проявляється в туристичній сфері. У дослідженнях зазначається, що Каталонія позиціонує себе як окремий напрям, відмінний від загального образу "Іспанії", використовуючи гасло «*Catalonia is not Spain*» у непрямий спосіб для підкреслення своєї унікальності. Науковці аналізували еволюцію туристичних наративів Каталонії протягом ХХ століття: від масового пляжного туризму часів Франко до сучасного акцентування на каталонській культурі та мові в просуванні туристичних продуктів. Зокрема, відзначено, що образ Барселони та Каталонії в цілому пройшов шлях від "сонця і моря" до більш багатогранного – включно з

архітектурним туризмом, гастрономією, подієвим туризмом (фестивалі, свята) та креативними індустріями. Такий ребрендинг став предметом аналізу у працях з туристичного маркетингу: дослідники відзначають успіх Каталонії у створенні впізнаваного бренду, що поєднує історичну самобутність (каталанська мова, кухня, мистецтво) з сучасними атракціями для різних сегментів туристів.

Наукові публікації також приділяють увагу окремим об'єктам культурної спадщини Каталонії та їх впливу на туризм. Наприклад, досліджуються потоки туристів до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Каталонії (до яких належать твори Гауді, археологічний комплекс Таррагони, монастир Поблет тощо). Встановлено, що ці об'єкти виступають «якорями» туристичного притягання, навколо яких формується інфраструктура і маршрути для відвідувачів [1]. Окремо розглядається феномен міського туризму Барселони – унікального мегаполісу, який приваблює десятки мільйонів гостей щорічно. Науковці (як-от Дж. Ешворт, Н. Грегорі та ін.) аналізували проблеми «overtourism» у Барселоні, баланс між збереженням історичного центру і потребами туристів, вплив масового туризму на місцеву культуру. Хоч ці роботи безпосередньо не про туристичний потенціал у класичному сенсі, вони відображають рівень наукової уваги до культурних викликів туризму в Каталонії.

Подієвий туризм – ще один аспект культурного потенціалу. Каталонія відома фестивалями (напр. фестиваль La Mercè у Барселоні, карнавали, музичні події), спортивними подіями (етапи гонок Формули-1, футбольні матчі ФК «Барселона»), які також вивчаються науковцями. Дослідження показують, що події сприяють розширенню сезонів та залученню спеціалізованих туристів, а також слугують інструментом формування іміджу регіону.

Таким чином, історико-культурний туристичний потенціал Каталонії є добре вивченим: наявні праці іспанською, англійською мовами, присвячені як матеріальній спадщині (музеї, пам'ятки), так і нематеріальній (традиції, гастрономія) та символічному капіталу регіону. Ці дослідження висвітлюють

роль культури в зміцненні конкурентних переваг Каталонії на туристичному ринку.

Для реалізації туристичного потенціалу необхідна відповідна інфраструктура: транспорт, засоби розміщення, заклади відпочинку, інформаційні центри тощо. Каталонія, маючи давні традиції туризму, розбудувала потужну інфраструктуру, яка також стала предметом наукового аналізу. Дослідження в цьому напрямі часто торкаються територіальної організації туризму – тобто розподілу туристичних потоків і об'єктів по території регіону, розвитку туристично-рекреаційних районів.

В іспанській літературі описані кластерні утворення на кшталт узбережних курортних зон (наприклад, кластер Коста-Брава), гірських туристичних центрів (лижні курорти Піренеїв) та великих міст. Учні професора Ф.Л. Паломеке досліджували моделі просторового розвитку туризму в Каталонії, з'ясовуючи, як історично формувалися сучасні туристичні зони. За результатами цих досліджень, узбережжя Каталонії пройшло через фазу інтенсивної урбанізації під туристичні потреби у другій половині ХХ ст. (будівництво готелів, апартаментів, доріг), натомість внутрішні райони довго лишалися на узбіччі уваги. Лише в останні десятиліття спостерігається розвиток сільського (агротуризму) та внутрішнього туризму, що розширює географію туристичної інфраструктури регіону. Цей процес *диверсифікації простору туризму* висвітлено в роботі Х.А. Арместо-Лопеса, М. Корс-Іглесіаса та М.Б. Гомес-Мартін[48], де розглянуто взаємозв'язок агротуризму та якісних фермерських господарств у регіоні Empordà на узбережжі. Дослідники показали, що впровадження агротуристичних продуктів (винні тури, гастрономічні маршрути фермерськими господарствами) на узбережжі, відомому традиційно пляжним відпочинком, сприяє підвищенню стійкості місцевої економіки і розширенню спектру туристичної пропозиції [7]. Таким чином, питання комбінування різних видів туризму в межах однієї території – актуальна тема досліджень, і Каталонія слугує важливою моделлю таких процесів.

У сфері інфраструктури розміщення науковці аналізують динаміку і структуру готельного фонду, розвиток альтернативних засобів (кемпінги, сільські садиби, оренда через платформи типу Airbnb). Наприклад, сучасні дослідження звертають увагу на виклики стрімкого зростання сегменту орендованих помешкань (peer-to-peer accommodation) у Барселоні та інших містах регіону і вплив цього явища на традиційні готелі та міське середовище. Також проводяться оцінки транспортної доступності: роль міжнародного аеропорту Барселони (El Prat) як воріт для туристів, розвиток швидкісних залізниць (сполучення з Францією та Мадридом) і внутрішніх перевезень, що дозволяють розподілити туристів по регіону.

Офіційні документи Каталонії підтверджують наукові підходи до оцінки інфраструктури. Так, у «*Plan Estratègic de Turisme de Catalunya 2013–2016*» (Стратегічному плані розвитку туризму) проводилася комплексна інвентаризація туристичних місць та об'єктів[53]. Згідно з цим планом, експерти оцінювали потенціал туристичних локацій за критеріями їх привабливості, доступності, наявності інфраструктури і сервісів. Такий підхід відображає сучасну методику планування: врахувати всі аспекти – від природи і культури до стану доріг і якості готелів – при визначенні пріоритетів розвитку. Науковці часто залучаються до розробки стратегічних документів, забезпечуючи їх аналітичну основу.

Наукове вивчення туристичної інфраструктури Каталонії охоплює: історичні тенденції територіального розвитку; оцінку і оптимізацію існуючих інфраструктурних ресурсів; плани збалансованого росту індустрії туризму з урахуванням просторових диспропорцій. Ці дослідження мають прикладне значення – їх результати використовуються для покращення управління туристичною сферою на регіональному та місцевому рівнях.

Туризм відіграє величезну роль в економіці Каталонії. Регіон стабільно генерує найбільші туристичні прибутки в Іспанії: так, за даними 2024 року, доходи від міжнародного туризму в Каталонії склали майже 20 млрд євро (близько 21% загальнонаціональних). Частка туризму в валовому регіональному

продукті оцінюється на рівні 11–12%, а у зайнятості – понад 13%. Такі показники спонукають дослідників до глибокого аналізу туристичних потоків, попиту та економічної віддачі туризму в Каталонії.

1.2 Методологічна основа дослідження

Одним із фундаментальних питань є моделювання туристичного попиту. Економіко-статистичні дослідження, виконані як іспанськими, так і зарубіжними економістами, намагаються виявити фактори, від яких залежить кількість туристів, що відвідують Каталонію, та їх витрати. Зокрема, Ж. Турріон-Пратс і Ж. Дуро застосували економетричне моделювання (динамічні панельні моделі) для аналізу сезонних коливань попиту з основних ринків (2000–2014 рр.) [8]. Вони з'ясували, що доходи туристів та цінові фактори є ключовими детермінантами сезонності: заможніші та старші туристи менш чутливі до сезонних обмежень, тоді як молодші або з меншою платоспроможністю більше концентруються в пікові періоди [8]. Такі результати вказують на можливість політики диференціації ринків для згладжування сезонних диспропорцій (наприклад, приваблення пенсіонерів у міжсезоння). Інші дослідники вивчали вплив конкурентоспроможності регіону на туристичний попит: порівнювали Каталонію з іншими середземноморськими дестинаціями за показниками цін, маркетингу, різноманітності пропозиції.

Окрім довгострокових чинників, значну увагу приділено й зовнішнім шокам та ризикам для туристичної галузі. Так, каталонська криза 2017 року (політичне протистояння з приводу незалежності) стала природним експериментом: у IV кварталі 2017 спостерігався відчутний спад туристичних прибутків у регіоні. Група економістів (М. Альварес-Діас та співавт.) провела кількісну оцінку цього впливу методом прогнозного моделювання та порівняння з фактичними даними [9]. Вони побудували контрфактичний сценарій на основі

моделі ARIMA та нейронної мережі, щоб спрогнозувати, скільки туристів приїхало б до Каталонії, *якби не відбулося* політичного конфлікту восени 2017. Порівняння показало, що регіон втратив близько €200 млн доходів від іноземних туристів і ~€27 млн від внутрішніх туристів за короткий період конфлікту [9]. Ці цифри співставлені з ростом у конкурентних регіонах (Валенсія, Андалусія), які, навпаки, виграли певну частку потоку. Дане дослідження демонструє високу чутливість туристичного сектору Каталонії до політичної нестабільності, а також ілюструє застосування сучасних методів аналізу (прогнозування, нейромережі) в туристичній економіці.

Ще одним важливим економічним аспектом є просторова структура туристичних потоків всередині Каталонії. Статистика показує значну концентрацію відвідувачів у Барселоні та на узбережжі, порівняно з внутрішніми районами. Дослідники звертають увагу на диспропорції розвитку: надмірне навантаження на окремі локації (приклад – Барселона, де виникають проблеми перенасичення туристами), і водночас нереалізований потенціал інших територій. У відповідь на це, в економіко-географічних працях обґрунтовується необхідність диверсифікації туристичного продукту (як згадано вище щодо агротуризму) та стимулювання нових маршрутів, що розподілять туристів. Такі заходи, за розрахунками, можуть збільшити сукупний економічний ефект туризму, залучивши додаткові аудиторії (наприклад, любителів етнотуризму, еко-туристів у гори тощо) і пом'якшивши сезонність.

Наукові публікації також аналізують економічну ефективність інвестицій у туристичну сферу Каталонії, вплив податкової політики (запровадження туристичного податку), баланс зовнішніх і внутрішніх туристів. За даними досліджень, Каталонія приваблює не лише іноземних гостей, а й значні потоки туристів з інших регіонів Іспанії (особливо влітку на узбережжі), що теж робить внесок в економіку регіону. Окремий сегмент – круїзний туризм через порт Барселони – також вивчений з точки зору витрат туристів і впливу на локальний бізнес.

Загалом, ступінь економіко-географічної вивченості туристичного потенціалу Каталонії є дуже високим. Існує цілий пласт літератури, що підтверджує: туризм – це потужний економічний двигун Каталонії, і науковий аналіз допомагає кількісно оцінити та прогнозувати його розвиток, виявити проблеми та обґрунтувати управлінські рішення.

Наукові роботи, присвячені туристично-рекреаційному потенціалу Каталонії, використовують широкий спектр методів – від класичних географічних до сучасних міждисциплінарних. Огляд літератури дозволяє виділити такі ключові методологічні підходи:

Статистичний аналіз та економетрика. Багато досліджень базуються на статистичних даних: кількість туристів, доходи, сезонні коливання, ціни тощо. Використовуються методи регресійного аналізу, часових рядів, панельних даних для моделювання туристичного попиту [8]. Для прогнозування та оцінки впливів застосовано ARIMA-моделі, методи машинного навчання (нейронні мережі) [9]. Такі кількісні методи забезпечують об'єктивність висновків щодо економічних аспектів.

Географічний інформаційний аналіз (ГІС). При вивченні просторового розподілу ресурсів і потоків застосовуються ГІС-технології: картографування туристичних об'єктів, аналіз доступності (наприклад, ізохронні карти часу доїзду до різних пам'яток), моделювання навантаження на території. У кліматичних дослідженнях Гомес-Мартін використовувала карти та просторову класифікацію кліматичних показників [6]. ГІС також допомагає оцінити сценарії – наприклад, вплив підняття рівня моря на пляжі Каталонії і, відповідно, на місткість курортів (такі сценарні дослідження проводились в екологічних працях).

Анкетування туристів – поширений метод для виявлення їхніх уподобань, задоволеності, намірів. Зокрема, у дослідженні кліматичного попиту проводилися опитування туристів щодо їх комфортності сприйняття різних погодних умов. Також анкетування проводилось серед власників сільських садиб в Каталонії, щоб з'ясувати їх оцінку перспектив агротуризму та ставлення до змін

клімату [7]. Інтерв'ю та фокус-групи застосовувалися при дослідженні питань соціокультурного впливу туризму (напр. сприйняття місцевими жителями туристичної активності).

Для оцінки еволюції туристичного іміджу Каталонії дослідники аналізували тексти путівників, туристичних брошур, ЗМІ за різні періоди. Такий якісний аналіз дозволив виявити, як змінювались акценти в презентації Каталонії туристам – від акценту на пляжі до акценту на унікальній культурі. Історичний метод (аналіз архівних даних, статистики ХХ ст., політик уряду) був ключовим у роботах з історії туризму [5], де простежено розвиток інфраструктури і туристичних потоків протягом десятиліть.

. Цікавий мета-науковий підхід представлений у дослідженні, що аналізує саму наукову продукцію про туризм Каталонії. Наприклад, проведено бібліометричний аналіз публікацій про туризм у місті Жирона (Каталонія) [10]. Методика полягала у зборі даних про кількість статей, тематику, авторів, журнали тощо, аби оцінити рівень наукової уваги до даної локації. Результати показали, що, незважаючи на високий туристичний потенціал Жирони, кількість публікацій про неї в міжнародних журналах була відносно невеликою [10]. Це вказує на певні прогалини та стимулює подальші дослідження, а також підтверджує важливість оцінки ступеня наукової вивченості (якраз те завдання, що виконується у цьому розділі).

В деяких роботах (особливо присвячених маркетингу та сервісу) застосовуються методи соціології – наприклад, аналіз задоволеності туристів, дослідження поведінки (повторні візити, відгуки), сегментація ринку. У Каталонії проводяться регулярні опитування туристів (Tourist Survey), результати яких використовуються і науковцями для різних аналізів – від оцінки середніх витрат до визначення образу «ідеального туру» по Каталонії. Психографічні дослідження дозволяють зрозуміти мотивацію різних категорій відвідувачів (культурні туристи, гастротуристи, спорттуристи тощо).

Багато досліджень носять комплексний характер: поєднують аналіз природних і соціально-економічних факторів. Такий підхід традиційний для рекреаційної географії – оцінка *сукупного туристично-рекреаційного потенціалу* території. У випадку Каталонії українські вчені (наприклад, І.В.Смаль) використовували методику бальної оцінки забезпеченості регіонів туристичними ресурсами світу, де враховувалися природні, історико-культурні та інфраструктурні компоненти [1]. Подібні роботи формують методологічну основу для порівняння Каталонії з іншими регіонами.

Таким чином, методологічний арсенал досліджень туристичного потенціалу Каталонії є багатим і різноплановим. Він відображає міждисциплінарність сфери туризму: залучені інструменти географії, економіки, соціології, екології. Це дозволяє науковцям всебічно охопити феномен туризму в Каталонії – кількісно виміряти його параметри, якісно пояснити тенденції та розробити рекомендації. Високий ступінь наукової вивченості тематики підтверджується різноманіттям публікацій і підходів, а також інтеграцією отриманих знань у практику управління туризмом в регіоні.

Туристично-рекреаційний потенціал Каталонії досліджено науковцями на дуже високому рівні. Існує ґрунтовна база літератури українською, іспанською, англійською мовами, що висвітлює природні ресурси, культурну спадщину, інфраструктуру та економіку туризму Каталонії. Виділено основні напрями й тенденції цих досліджень, названо ключові імена авторів та установ, окреслено застосовані методи. Така ретельна увага науки до каталонського туризму зумовлена провідною роллю регіону у світовій туристичній індустрії та унікальністю його ресурсної бази. Знання, накопичені дослідниками, допомагають максимально ефективно й стійко використовувати туристичний потенціал Каталонії, планувати його розвиток і зберігати баланс між економічними вигодами та збереженням культурно-природної спадщини.

РОЗДІЛ 2

ГЕОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТАЛОНІЇ

2.1 Географічна характеристика Каталонії

Каталонія - автономна спільнота та історичний регіон Іспанії, що охоплює північно-східні провінції (провінції) Жирона, Барселона, Таррагона та Леріда. Вона займає трикутну територію в північно-східному куті Іспанії. Вона межує з Францією та Андоррою на півночі, Середземним морем на сході, автономною спільнотою Валенсія на півдні та автономною спільнотою Арагон на заході. Піренеї відокремлюють Каталонію від Франції, а на заході передгір'я Піренеїв та басейн річки Ебро позначають кордон з Арагоном. На південному заході басейн Ебро поступається місцем прибережним пагорбам, що відокремлюють каталонську провінцію Таррагона від валенсійської провінції Кастильон. Автономна спільнота Каталонія була створена статутом про автономію від 18 грудня 1979 року. Уряд складається з Женералітату (виконавчої ради на чолі з президентом) та однопалатного парламенту. Адміністративним центром регіону є місто Барселона, а чисельність населення Каталонії сягає 8 012 231 особа (за даними станом на 01.01.2024) [] при загальній площі 32 113, 86 км² [].

Провінції Таррагона, Барселона та Жирона мають вихід до Середземного моря, а низинний хребет Каталаніди відокремлює прибережну рівнину від басейну річки Ебро. Каталаніди історично відділяли промислові міста узбережжя від переважно сільськогосподарських поселень у внутрішніх районах. На північ від Каталанід розташоване високе плато, яке охоплює більшу частину провінції Леріда. Головними річками Каталонії є Тер, Льобрегат та Ебро, всі з яких впадають у Середземне море. Середземноморський клімат переважає на більшій частині Каталонії зі спекотним, сухим літом та м'якою, відносно дощовою зимою.

Міста каталонського узбережжя домінували в розвитку регіону, в результаті чого населення сильно зосереджене вздовж Середземного моря. У ХХ ст. спостерігалася додаткова концентрація населення в місті Барселона та його містах-супутниках.

Традиційне сільське господарство Каталонії було зосереджено на виробництві вина, мигдалю та оливкової олії на експорт, а також рису, картоплі та кукурудзи як основних продуктів. Трохи більше третини земель Каталонії зайняті сільськогосподарськими полями, а традиційні культури оливок та винограду витісняються фруктами та овочами для споживання в містах. Розведення свиней та корів є домінуючою галуззю тваринництва. Однак сільське господарство становить лише незначну частину ВРП Каталонії.

Автономна спільнота Каталонія є найбагатшою та найбільш індустріалізованою частиною Іспанії. Каталонська текстильна промисловість вперше досягла популярності між 1283 та 1313 роками та довго залишалася провідною галуззю промисловості регіону. Однак виробничий сектор зазнав швидкого розширення та диверсифікації з 1950-х років, і металообробка, харчова, фармацевтична та хімічна промисловість випередили текстильну за значенням до 21 століття. Текстильна, паперова та поліграфічна, хімічна та металообробна промисловість зосереджені в Барселоні; Сабадель та Терраса також є текстильними центрами. Один із заводів Барселони виробляє електромобілі для Nissan. Зростаючий попит Каталонії на нафтопродукти призвів до розширення нафтопереробних заводів Таррагони. Послуги, зокрема туристичні та транспортні, дуже розвинені [19].

Тектонічна та геологічна будова Каталонії, яка формує рельєф, який виступає ваговою частиною туристично-рекреаційного потенціалу даного регіону, є результатом складної геологічної історії, яка включає декілька фаз тектонічної активності, осадонакопичення та горотворення. Територія Каталонії охоплює три основні геоструктурні області: Піренейський ороген на півночі, Іберійська плита на заході та Каталонський прибережний масив на сході.

Піренейський ороген, що формує північну межу Каталонії, є результатом колізії Європейської та Іберійської тектонічних плит у мезозойсько-кайнозойську еру. Тут розташовані складчасто-насувні структури з переважанням метаморфічних і осадових порід, зокрема сланців, вапняків і пісковиків. У структурному плані піренейська зона характеризується наявністю антикліналей, синкліналей та потужних насувів. Найвідомішими геологічними утвореннями цього регіону є серії сланців і карбонатних товщ, які утворилися в палеозої і мезозої.

Центральна Каталонська депресія, або Середземноморська западина, простягається між Піренеями та прибережним масивом. Вона є частиною Іберійського мезозойсько-кайнозойського басейну. Тут переважають горизонтально залягаючі осадові породи неогенового віку: мергелі, вапняки, глини й конгломерати. Ця область має порівняно спокійну тектонічну будову, але в деяких зонах простежуються скиди та слабо виражені антиклінальні структури. Центральна депресія є важливою геологічною одиницею, що накопичила значні товщі континентальних і лагунних відкладів, включаючи залишки палеофлори та фауни.

Каталонський прибережний масив утворює східну частину регіону, простягаючись уздовж узбережжя Середземного моря. Він представлений складчастими та блоковими структурами, де виявляються кристалічні породи — граніти, гнейси, кварцити, а також вулканічні утворення. У межах цього масиву простежуються прояви герцинського орогенезу, а сучасна морфологія регіону обумовлена тектонічними підняттями та розломами. Характерною рисою прибережної зони є розчленованість рельєфу з численними скелястими мисами та бухтами, що є результатом ерозійної та тектонічної активності (рис. 2.1).

Окрему геологічну цікавість становить вулканічна зона Ла-Гарроча (провінція Жирона), яка є однією з небагатьох вулканічних областей на Піренейському півострові. Вулканізм тут тривав у плейстоцені, і в районі збереглися понад 40 згаслих кратерів, базальтові потоки й туфи.

Узагальнюючи, тектонічна структура Каталонії поєднує як складчасті й метаморфічні комплекси, так і молоді осадові та вулканічні утворення, що відображає складну геодинамічну історію регіону. Це визначає не лише рельєф і типи ґрунтів, але й впливає на розміщення природних ресурсів, сейсмічну активність і геоморфологічні процеси в Каталонії.

Рис. 2.1. Фізична карта Каталонії [8]

Клімат Каталонії різноманітний. Населені пункти, розташовані на узбережжі провінцій Таррагона, Барселона та Жирона, характеризуються

спекотним середземноморським кліматом (Köppen Csa). Внутрішня частина (включаючи провінцію Леріда та внутрішню частину провінції Барселона) демонструє переважно середземноморський клімат (Köppen Csa). Піренейські вершини мають континентальний (Köppen D) або навіть альпійський клімат (Köppen ET) на найвищих вершинах, тоді як долини мають морський або океанічний підтип клімату (Köppen Cfb) (рис. 2.2.).

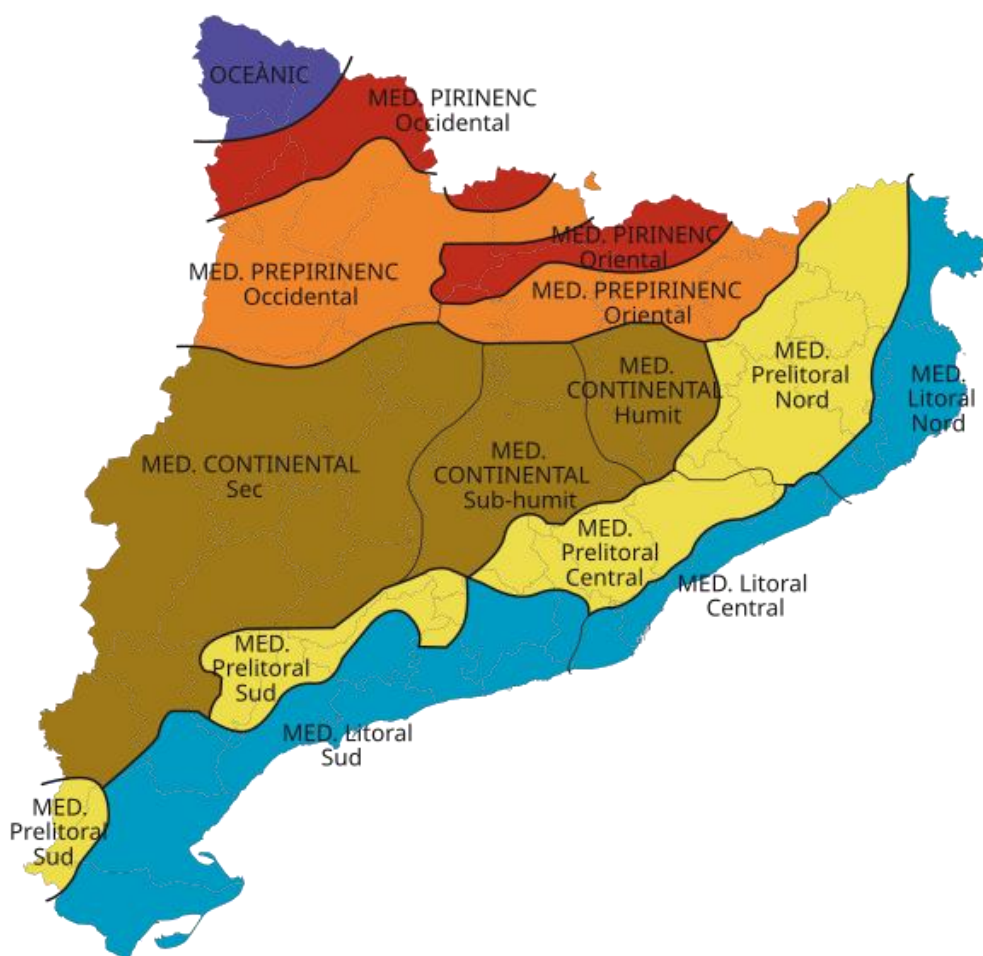

Рис.2.2. Кліматична карта Каталонії [16]

У Середземноморському регіоні літо сухе та спекотне з морським бризом, а максимальна температура становить близько 26–31 °C (79–88 °F). Зима прохолодна або трохи холодна залежно від місця розташування. У Піренеях часто

йде сніг, а іноді буває сніг і на менших висотах, навіть біля узбережжя. Весна та осінь, як правило, є найбільш дощовими сезонами, за винятком піренейських долин, де літо зазвичай штормове.

У внутрішній частині Каталонії влітку спекотніше та сухіше. Температура може сягати 35 °C (95 °F), а в деякі дні навіть 40 °C (104 °F). Ночі там прохолодніші, ніж на узбережжі, з температурою близько 14–17 °C (57–63 °F). Туман не є рідкістю в долинах і на рівнинах; він може бути особливо стійким, з епізодами крижаного дощу та мінусової температури взимку, переважно вздовж долин Ебро та Сегре та на рівнині Вік (рис. 2.2).

Рослинний світ Каталонії включає ліси, чагарники, пасовища, болотисті угіддя та середземноморську макію. У північній частині регіону, в Піренеях, домінують хвойні та букові ліси, де зростають сосни, ялиці, буки та берези. У високогір'ї трапляються альпійські луки з низькорослими травами, мохами та квітковими видами, пристосованими до холодного клімату.

У центральній частині Каталонії, де переважає більш сухий клімат, поширені середземноморські дубові та соснові ліси. Також тут зростає велика кількість вічнозелених чагарників — розмарин, чебрець, лаванда, ялівець. У районах поблизу узбережжя, наприклад у природному парку Гараф або на Коста-Брава, характерна рослинність представлена середземноморськими соснами, оливковими деревами та кущами, які добре витримують посуху [8].

Окрему цінність становлять водно-болотні екосистеми, зокрема дельта річки Ебро, де ростуть очерети, ситник, болотні трави та специфічні солелюбні рослини. Ці території відіграють важливу роль у збереженні біологічного різноманіття.

Тваринний світ Каталонії також відзначається великою різноманітністю. У Піренеях мешкають сарни, дикі кабани, лисиці, борсуки, куниці. Відновлено невелику популяцію бурого ведмеда. Серед птахів — беркути, сови, снігові куріпки, круки.

На рівнинах і в лісостепах поширені зайці, кролі, їжаки, а також численні дрібні гризуни. У лісових зонах живуть дятли, сойки, горлиці та співочі птахи. На південному сході Каталонії, у дельті Ебро, мешкає понад 300 видів птахів, серед яких фламінго, чаплі, баклани, кулики. Це одна з найважливіших територій для перелітних птахів у всій Західній Європі.

У прибережних водах Середземного моря можна зустріти дельфінів, морських черепах, морських окунів, восьминогів та інших морських мешканців. Поруч із узбережжям активно розвивається морська охорона середовища — наприклад, у районі мису Кап-де-Креус (рис. 2.3) [].

Рис. 2.3. Мис Кап-де-Креус – найсхідніша точка Іспанії [29]

Таким чином, тваринний і рослинний світ Каталонії є надзвичайно різноманітним, охоплюючи як альпійські екосистеми, так і середземноморські, рівнинні та морські, що робить регіон одним із найбагатших за природними ресурсами в Іспанії [8].

Більшість населення Каталонії зосереджена на 30% території, переважно на прибережних рівнинах. Інтенсивне сільське господарство, тваринництво та промислова діяльність супроводжуються масовим припливом туристів (понад 20 мільйонів відвідувачів на рік), темпами урбанізації та навіть значної метрополізації, що призвело до сильного розростання міст: дві третини каталонців живуть у міській зоні Барселони, тоді як частка міських земель зростає з 4,2% у 1993 році до 6,2% у 2009 році, що становить зростання на 48,6% за шістнадцять років, доповнене густою мережею транспортної інфраструктури.

Це супроводжується певним занедбанням сільського господарства (скорочення на 15% усіх оброблюваних площ у Каталонії між 1993 і 2009 роками) та глобальною загрозою для навколишнього середовища. Діяльність людини також поставила під загрозу деякі види тварин або навіть призвела до їх зникнення з території, як-от сірий вовк і, ймовірно, бурий ведмідь Піренеїв. Тиск, створюваний цією моделлю життя, означає, що екологічний слід країни перевищує її адміністративну площу.[96] Зіткнувшись із цими проблемами, каталонська влада ініціювала низку заходів, метою яких є захист природних екосистем.

Так, у 1990 році уряд Каталонії створив Раду з охорони природи (каталонською: *Consell de Protecció de la Natura*), дорадчий орган з метою вивчення, захисту та управління природним середовищем і ландшафтами Каталонії. Крім того, у 1992 році Женералітат створив План природних територій (*Plan d'Espais d'Interès Natural* або PEIN), а також було створено вісімнадцять природних територій особливої охорони (*Espais Naturals de Protecció Especial* або ENPE) (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Природний парк Каталонія-Сентраль [8]

Серед природохоронних територій виділяються національні парки Айгуестортес і Естані-де-Сант-Мавричі; Alt Pirineu, Aiguamolls de l'Empordà, Cadí-Moixeró, Cap de Creus, Sources of Ter і Freser, Collserola, Ebro Delta, Ports, Montgrí, Medes Islands and Baix Ter, Montseny, Montserrat, Sant Llorenç del Munt and l'Obac, Serra de Montsant і Garrotxa Вулканічна зона; а також три природні місця національного інтересу (Paratge Natural d'Interes Nacional або PNIN), Педрафорка, ліс Поблет і Альбер [25].

2.2 Особливості історико-культурного розвитку Каталонії

Каталонія має багатовікову історію, що позначилася на формуванні її унікальної культурної самобутності, мови, архітектурних шедеврів і політичної традиції. Від часів Римської імперії до сьогодні кожен етап історичного розвитку залишив свій відбиток у матеріальній та нематеріальній спадщині регіону, сприяв формуванню каталонської ідентичності та вивів Каталонію на провідні позиції в культурно-туристичній карті Європи.

На початку нашої ери територія сучасної Каталонії входила до складу провінції Гіспанія Тарраконенсис (Hispania Tarraconensis). Римляни проклали

важливі шляхи (*Via Augusta*), заснували міста Таррагона (*Tarraco*), яка стала столицею провінції, та Барселону (*Barcino*) як опорний пункт уздовж узбережжя. Саме в Таррагоні збереглися багатств а архітектурні рештки: амфітеатр, цирк, стіни, некрополь. Володіння Римської імперії сприяло активному культурному обміну: поширенню латини, римської права та організації міського життя з форумом, термами і театрами [8].

Після ослаблення Риму в IV–V століттях Каталонія потрапила під вплив вестготів, які зберігали римські традиції управління й одночасно принесли германські елементи в адміністративну та військову організацію. У цей період християнство закріпилося як державна релігія, виникли перші єпископства (Таррагона, Жирона), що стало фундаментом для розвитку монастирської культури [8].

У VIII столітті більшу частину Іберійського півострова зайняли мусульмани, а Каталонія, зберігаючи частину римських міст, стала зоною протистояння християнських королівств і мусульманського Аль-Андалус. У 801–814 роках Карл Великий завоював Барселону та організував у 801 році Каталонське маркізатське графство (*Marca Hispanica*) як буферну зону проти мусульман. Графи Барселони поступово здобули практично повну автономію від франків, започаткувавши новий етап історії: зародження каталанської політичної ідентичності.

З 1137 року, коли граф Рамон Беренгер IV Барселонський був заручений з Петронілою, королевою Арагона, і таким чином графство Барселона об'єдналося з королівством Арагон (рис. 2.5). Цей союз сприяв розширенню торгівлі, заснуванню середземноморської колоніальної мережі (Сицилія, Сардинія, Мальта), активному поширенню каталанської мови як мови адміністрації та літератури. У цей період у Барселоні та інших містах сконцентрувалися ремісничі цехи, купецькі гільдії, що сприяло економічному зростанню і сталому розвитку міської культури (табл. 2.1).

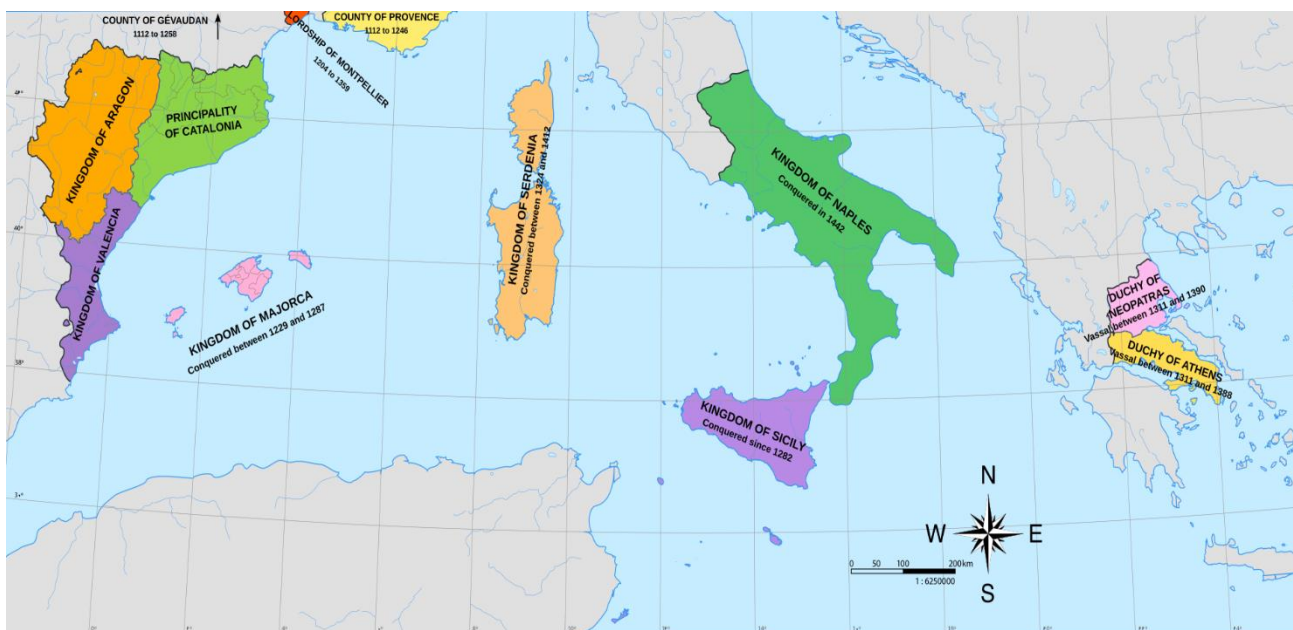

Рис. 2.5. Каталонія у складі Королівства Арагон у період його розквіту (XIV–XV ст.) [8]

Невдоволення в Каталонії новою династією Трастамара в Арагоні зросло після 1412 року, а за правління Хуана II воно переросло в повномасштабне, але невдале повстання (1462–1472).

Після того, як шлюб сина Хуана II, Фердинанда, з Ізабеллою Кастильською (1469), що призвів до об'єднання Іспанії, Каталонія стала другорядною в іспанських справах. Хоча вона зберегла свою автономію та Генералітат (збори), до 17 століття її конфлікт інтересів з Кастилією, разом із падінням престижу іспанської монархії, призвів до першого з серії каталонських сепаратистських рухів. Їх онук - Карл V (I), імператор Священної Римської імперії та його син – Філіп II остаточно об'єднали іспанські землі в єдине могутнє королівство. Це призвело до певного поступового зменшення політичної автономії Каталонії. Водночас культурний розвиток регіону продовжувався: добре розвивалися університети (Барселона, Льейда), монастирські центри, ремісничі гільдії. У Барселоні XV ст. працювали майстри готики й початку Ренесансу, що призвело до створення численних церков і будинків у перехідному стилі.

Табл. 2.1

Основні події та культурні здобутки Каталонії в Середньовіччі
(укладено автором за матеріалами [8])

Період	Подія/Процес	Культурні здобутки
801–875	Заснування Барселонського маркізату	Розвиток романського архітектурного стилю
XII–XIII ст.	Утворення королівства Арагон–Каталонія	Поява перших текстів каталанською мовою
1274	Заснування Королівського суду в Барселоні	Кодифікація законів (Usatges of Barcelona)
XIII–XIV ст.	Розквіт готичної архітектури	Будівництво собору Santa Maria del Mar
XIV–XV ст.	Налагодження культурних і торгівельних контактів з Італією та Фландрією	Розвиток каталанської літератури й мистецтва

У XVI–XVII століттях у мистецтві й літературі з'являються барокові мотиви. Письменники почали активно використовувати каталанську мову для драматургії та поезії, хоча дворянство дедалі більше орієнтувалося на кастильську культуру.

У 1640 році Каталонія повстала проти Іспанії та перейшла під захист Людовика XIII у Франції, але повстання було придушене в 1650-х роках. У Війні за іспанську спадщину Каталонія заявила про свою підтримку ерцгерцога Карла та чинила опір сходження на престол династії Бурбонів в Іспанії, але в 1714 році вона була повністю підкорена силами Бурбонів під проводом Філіпа V, який скасував каталонську конституцію та автономію.

Каталонський сепаратизм знову виник у XIX столітті завдяки підтримці карлізму. У 1859 році було засновано періодичне видання «La Renaixença», яке сприяло кодифікації сучасної каталонської мови під керівництвом лінгвіста Антоніо Марії Алейнера та поета Мігеля Сервери. Каталонський націоналізм став серйозною силою після 1876 року, коли поразка карлістів спонукала церкву

перенести свою підтримку на рух за автономію. Каталонський націоналізм мав два основні напрямки: консервативний, римо-католицький, та більш ліберальний, світський. Перший спочатку був переважаючим, особливо в перші десятиліття ХХ ст.. До 1913 року Каталонія здобула незначну автономію, але законодавство, яке її надавало, було скасовано в 1925 році Мігелем Прімо де Ріверою, який критикував усі прояви каталонського націоналізму.

Політика Прімо де Рівери призвела до формування лівої коаліційної партії в Каталонії, *Esquerra Republicana*. *Esquerra* здобула переконливу перемогу на муніципальних виборах 1931 року, а через два дні її лідер проголосив Каталонську республіку. З центральним урядом було досягнуто компромісу, і у вересні 1932 року статут про автономію Каталонії став законом. Каталонія відіграла визначну роль в історії республіканської Іспанії та в Громадянській війні (1936–1939). Однак перемога націоналістів у 1939 році означала втрату автономії, і уряд генерала Франциско Франко запровадив репресивну політику щодо каталонського націоналізму.

Встановлення демократичного правління в Іспанії після смерті Франко не зменшило прагнення Каталонії до автономії, і у вересні 1977 року регіону було надано обмежену автономію. Наступного року було засновано партію «Конвергенція та Єднання», яка виступала за автономію, і вона була домінуючою політичною силою в Каталонії протягом наступних десятиліть. Повна автономія була надана в 1979 році зі створенням автономної спільноти Каталонія.

У ХХІ столітті Каталонія поєднує прагнення до економічної глобалізації (Барселона стала важливим місцем проведення міжнародних конференцій, матиме й безліч стартапів) зі свідомим збереженням культурної спадщини. Регулярно проводяться фестивалі давніх традицій (визначні: Святі весни в Віналопі, Королі кадифу в Жироні), популяризуються народні танці (сардана), гастрономічні свята (фієсти «кальсотаді»), а також сучасні культурні події (фестиваль *Sonar, Primavera Sound*).

У культурній політиці регіону акцент робиться на підтримці мультимовності, поширенні каталонської мови в школах і медіа. Держава інвестує значні кошти в реставрацію пам'яток, музейні проекти та підтримку креативних індустрій. Барселона три рази приймала Олімпійські ігри (1929, проєкт 1992) — Олімпіада 1992 року стала каталізатором урбаністичного відродження столиці регіону, оновлення інфраструктури та глобального визнання.

У 2006 році Каталонії було надано статус «нації» та такий самий рівень податкової відповідальності, як і центральному уряду Іспанії. Конституційний суд Іспанії скасував частини цього статуту про автономію в 2010 році, постановивши, що каталонці становлять «національність», але сама Каталонія не є «нацією».

Таким чином, історико-культурний розвиток Каталонії вирізняється тривалим процесом накопичення та адаптації різних цивілізаційних впливів, збереженням високого рівня регіональної самосвідомості й умінням інтегрувати традиції в сучасний культурний простір. Кожен історичний етап сформував унікальні архітектурні, мовні та мистецькі надбання, які сьогодні є основою для привабливого й різноманітного туристичного продукту регіону.

До пандемії Covid-19 туризм становив 10,3% світового валового внутрішнього продукту та забезпечував 330 мільйонів робочих місць по всьому світу, тобто 10,4% від загальної зайнятості (рис. 2.6). Туризм також продемонстрував темпи зростання на рівні 3,5% у 2019 році, що на один процентний пункт вище, ніж загальне економічне зростання, яке становило 2,5% (Всесвітня рада з подорожей та туризму, 2020). Водночас туризм в Іспанії у 2019 році склав 154,487 мільярда євро та становив 12,4% ВВП Іспанії. Він також забезпечив 2,72 мільйона робочих місць, що становить 12,9% від загального обсягу у 2020 р. [49]. Туристична галузь Іспанії зросла на 30,8% між 2015 і 2019 роками. На рисунку 1 показано економічну потужність туристичної галузі з 2015 по 2019 рік [49].

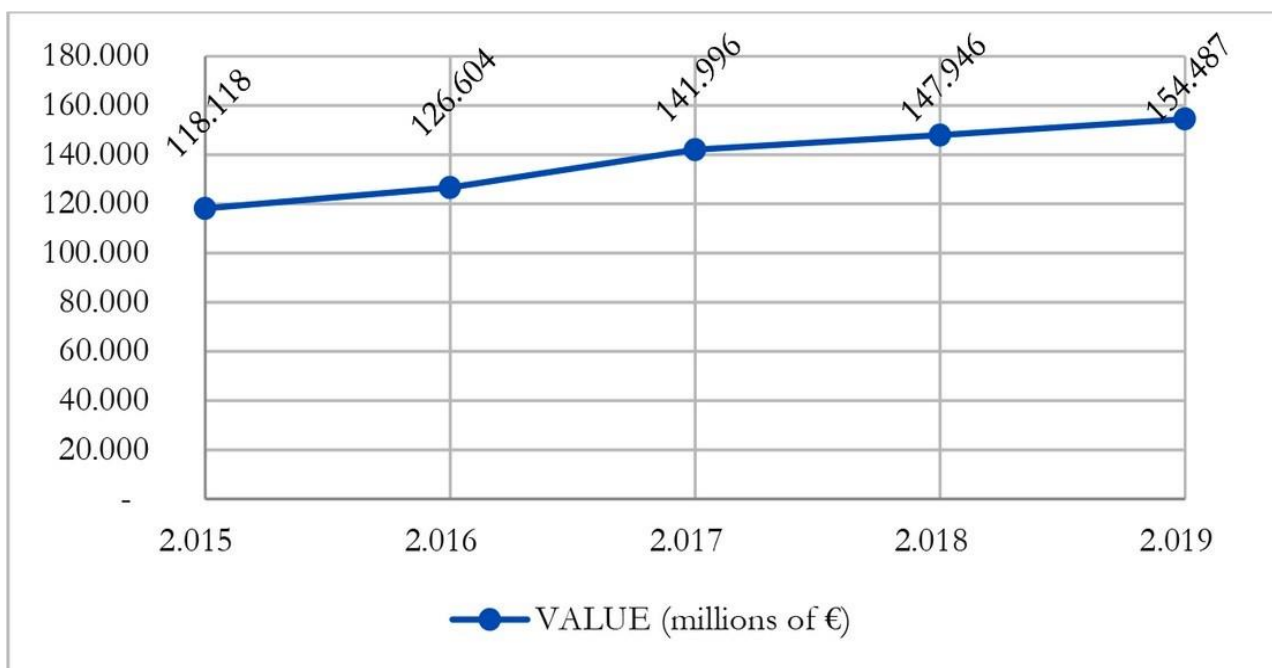

Рис 2.6. Внесок туризму в економіку Іспанії [49]

Якщо розглядати економіку Каталонії, то у 2018 році туризм становив приблизно 12% ВВП Каталонії. Туристична пропозиція в Каталонії, що охоплює близько 700 000 місць, становила 22% від загального обсягу в Іспанії та 2,5% від загального обсягу в ЄС []. У табл. 2.2 наведено перепис туристичних закладів з розподілом за типом та даними про кількість закладів та загальну кількість місць, які вони пропонують.

Табл. 2.2

Пропускна здатність туристичної інфраструктури Каталонії за видами місць проживання в'їзних туристів
(створено автором за даними [48])

Тип закладу	Кількість закладів	Кількість ліжок (місць)
Готелі	3 040	313 788
Кемпінги	351	271 908
Сільський туризм	2 465	19 527
Туристичні апартаменти	18 463	92 148
Всього	24 319	697 371

У цілому аналіз ролі туристичної галузі в економіці Каталонії свідчить про її стратегічне значення в структурі ВВП та зайнятості регіону. Ще до початку пандемії туризм забезпечував близько 12 % ВВП і акумулював у 2018 році майже чверть від усієї туристичної пропозиції Іспанії, пропонуючи майже 700 000 місць для розміщення []. Така концентрація ресурсів дала змогу Каталонії не лише залучати потоки внутрішніх і зовнішніх туристів, але й розвивати суміжні галузі — громадське харчування, транспорт, розважальну інфраструктуру, креативні індустрії. Таблиця розподілу закладів за типами (готелі, кемпінги, сільський туризм, апартаменти) демонструє високий рівень диверсифікації пропозиції, що створювало сприятливі умови для сталого розвитку різних сегментів ринку (IDESCAT; Обсерваторія моделей праці та виробництва Уряду Каталонії, 2021).

Пандемічний 2020 рік став серйозним випробуванням для сектора. Міжнародні приїзди в Іспанії скоротилися на 78,5 %, що еквівалентно втраті близько 72 млн відвідувачів, а туристичні витрати впали до 19,74 млрд € (INE, 2021) []. За оцінками Всесвітньої ради з подорожей і туризму, міжнародний туризм у світі втратив 74 % своїх показників (WTTC, 2021) []. В Каталонії, де близько 81 % витрат формували іноземні туристи, падіння попиту відклало плани розвитку нових маршрутів і інвестицій у інфраструктуру. Критичним стало майже стовідсоткове скорочення «ночей у місцях проживання» в квітні 2020-го, що повторило європейський максимум у 95,1 % падіння (Eurostat, 2021). Це створило нагальну потребу у переформатуванні підходів: від активної підтримки внутрішнього туризму до стимулювання короткотермінових, безпечних поїздок з мінімізацією ризиків.

Попри жорсткі обмеження, сектор почав поступово відновлюватися вже в другій половині 2020 року. Важливу роль відіграли програми підтримки готельєрів і муніципалітетів, гнучкі умови бронювання, розвиток безконтактних сервісів і цифрових рішень, а також перехід до сегментів nature-based tourism (еко- та агротуризм). Каталонія з її різноманітними ландшафтами і розгалуженою сільською інфраструктурою змогла привернути увагу тих, хто шукав безпечніший

відпочинок за межами мегаполісів. Проте довгострокові перспективи відновлення залежать від комплексного управління ресурсами. Необхідно підтримувати рівновагу між масовим і нішевим туризмом, обмежувати перенасичення центральних туристичних локацій (зокрема, Барселони) та розвивати внутрішні райони з метою економічної децентралізації. Диверсифікація ринків, особливо залучення гостей з близьких європейських країн поза літнім сезоном, може зменшити сезонні коливання. Своєю чергою, розвиток «темного» туризму (відвідання історичних пам'яток у міжсезоння), спортивних мандрівок і гастрономічних турів також сприятиме продовженню туристичного сезону до 10–11 місяців.

Підсумовуючи, ключові уроки пандемії стосуються гнучкості й інновацій у сервісах, прозорості інформації, інтеграції цифрових рішень і тісної координації між владою та бізнесом. Каталонія має вагомі природно-кліматичні й культурно-історичні ресурси, а також апробовані механізми регуляції й стимулювання попиту. Надалі пріоритетними завданнями залишаються: модернізація інфраструктури відповідно до нових стандартів безпеки, розвиток сталого туризму з акцентом на збереження екосистем та культурної спадщини, а також пошук нових шляхів промоції на міжнародних ринках із залученням діджитал-маркетингу й персоналізованих пропозицій. У такій площині діяльності туристично-рекреаційний потенціал Каталонії може не лише повернути допандемічні обсяги, але й досягти нового рівня конкурентоспроможності на європейському та світовому ринках.

РОЗДІЛ 3
ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ
ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАТАЛОНІЇ

3.1. Вплив географічного фактору на формування туристсько-рекреаційного потенціалу

Каталонія – це автономна область на північному сході Іспанії, що займає трикутну територію між Францією й Андоррою на півночі та Середземним морем на сході. Межі регіону окреслено високим хребтом Піренеїв на півночі та передгір'ями Піренеїв на заході (в межах басейну р. Ебро)(рисунок 3.1). Таке положення визначає вигідну транспортну доступність: регіон межує з Францією й Андоррою, має порти на Середземному морі (Барселона, Таррагона), а також міжнародні аеропорти в Барселоні, Жироні, Реусі, Льєї (що забезпечують зв'язок з Європою). Розвинені автомагістралі (AP-7 уздовж узбережжя, AP-2 через внутрішні райони) і високошвидкісні залізниці (з'єднання Барселона–Мадрид, Барселона–Париж) сприяють транзитним та міжрегіональним туристичним потокам. Усе це забезпечує високий рівень територіальної доступності для туристів.

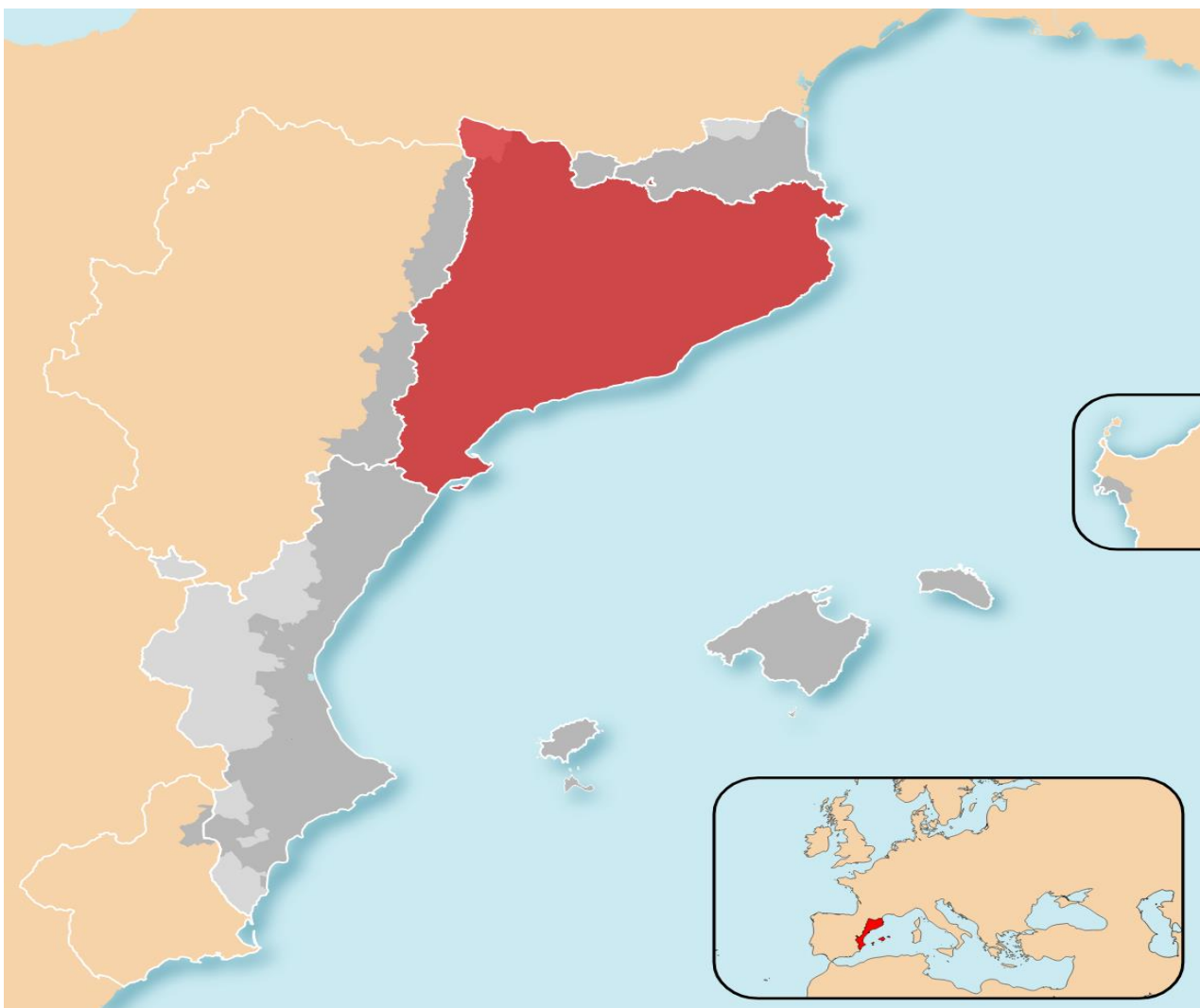

Рис 3.1. Географічне положення Каталонії [8]

Рельєф Каталонії характеризується трьома основними морфоструктурними одиницями: гірським масивом Піренеїв, Середземноморським системом (що включає Кордильєра Літораль і Кордильєра Преліторал – узбережні і передгірні хребти) та Центральною депресією (басейн р. Ебро). Каталонська частина Піренеїв простягається на понад 200 км із заходу на схід. Найвищою точкою є г. Піка-д'Естатс (Pica d'Estats) – 3143 м над рівнем моря, із багатьма вершинами вище 2500 м (наприклад, Комалофорн/Comaloforno – 3029 м, Бесіберрі Південний – 3023). Уздовж узбережжя домінують невисокі прибережні гори (Кордильєра Літораль), найвища з яких – Туро-Грос (773 м), а гірські пасма на відстані від моря (Кордильєра Преліторал) досягають близько 1706 м (наприклад, Туро-де-

л'Оме на 1706м). Нижні ділянки рельєфу – приморські рівнини (наприклад, долини Вальєс і Пенедес) та Східний рівнинний басейн Ебро – формують м'який контраст із гірськими масивами. Ці географічні характеристики обумовлюють розмаїття природних ландшафтів: від альпійських лугов Піренеїв до середземноморських соснових лісів та рівнинних виноградників.

Клімат Каталонії переважно середземноморський: на узбережжі переважають спекотне сухе літо і м'яка до прохолодної зима. Середньорічна температура змінюється від близько 17 °С на південному узбережжі до ~0 °С в найвищих районах Піренеїв^e. Денні максимуми влітку можуть перевищувати 40 °С на внутрішніх рівнинах (іноді до 43 °С), а мінімальні зимові температури у горах опускаються нижче –20 °С (мінус 30 °С зафіксовано в озері Женто у 1956 р.). Окрім чисто середземноморського клімату, у внутрішньому поході (на плато Льейди) формується напівконтинентальний клімат із більш холодними зимами і посушливими літами. У горах Піренеїв спостерігається альпійський клімат з великою кількістю снігу й опадів (щорічно понад 1000 мм) і низькими температурами взимку. Середземноморська зима на узбережжі характеризується частими дощами, тоді як літні місяці там надзвичайно посушливі. Загалом, Каталонію можна розділити на “вологу” (Піренеї, Препіренеї, прибережні гори з опадами >700 мм/рік) і “суху” (решта території з опадами <700 мм) зони. Ці кліматичні особливості сприяють різноманітному туризму: тепле літо і проміжні сезони приваблюють пляжних та екскурсійних туристів, взимку – популярними є гірськолижні курорти Піренеїв, а навесні й восени комфортні умови для пішохідних походів і агротуризму.

Рослинність Каталонії відображає її клімат і рельєф: на узбережжі та в приморських районах домінують середземноморські вічнозелені чагарники та маквіс (макії) – низькі кущі і трав'янисті рослини (чебрець, ладанник, лаванда) які замінили первісні дубові ліси (насамперед дуба сексілу). У м'яких низовинних частинах трапляються хвойні насадження (лавровишня, сосни), а вглиб материка – листяні (дуб, бук). Високогірні частини Піренеїв вкриті хвойними (ялиця,

сосна) та змішаними лісами, у верхній зоні – субальпійською рослинністю. Уздовж річкових долин переважають острівні верби та тополі, а узбережжя схильне до ерозії пісковими берегами. Річки – важливий ресурс: Каталонію майже всю омивають басейни Середземного моря, головні з них – Ебро (дренує західну частину), з притоками Сегре, Нугера-Паллареса й Нугера-Рібагорцана, а також внутрішні басейни річок Льобрегат, Тер, Флувіа, Муга тощо. Лише невеликий північний клаптик (долина Гаронни в Аранській долині) стікає до Атлантики. Великий потенціал мають водні ресурси – в регіоні збудовано численні водосховища (наприклад, Яса на р. Гаррега) та розвинено дельту Ебро (природний парк дельта-Ебро). Все це разом зі сформованими умовами рослинного світу робить Каталонію привабливою для природоохоронного й рекреаційного туризму.

Транспортна й інфраструктурна мережа Каталонії формує потужне «туристично-логістичне ядро», здатне прийняти мільйони пасажирів і забезпечити комфортний зв'язок як усередині регіону, так і з рештою Європи. Міжнародний аеропорт Барселони «Ель-Прат» став справжнім авіаційним хабом: у 2022 році він обслужив 41 571 700 пасажирів, що становить 120,6 % рівня 2021-го, і з'єднує регіон із 200 напрямками, 51 з яких — міжконтинентальні. Завдяки 88 авіалініям «Ель-Прат» посів сьоме місце серед аеропортів Європи за показником пасажиропотоку у 2023 році (49 910 900 осіб). Окрім головного терміналу, Каталонію обслуговують регіональні аеропорти Реус, Жирона–Коста Брава та Льейда–Алгуайяре, які разом у 2022–2023 роках показали стрімке зростання відновлення після пандемії. Так, Жирона зустріла 1 313 000 пасажирів у 2022-му та 1 586 463 у 2023-му, Реус — 909 900 і 1 045 419 відповідно, а Льейда–Алгуайяре зросла з 33 000 у 2022 до 39 664 у 2024 році.

Автомобільні магістралі AP-7 і AP-2 формують надрегіональні коридори: AP-7, «Автопіста дель Медітерані» довжиною 911 км через каталонське узбережжя, сполучає кордон із Францією та райони Валенсії і є частиною

єврокоридору E15. AP-2 простягається від Барселони до Сарагоси, забезпечуючи швидкий автомобільний доступ до центральних районів Іспанії.

Швидкісна залізниця AVE, що з'єднує Барселону та Мадрид, має довжину 621 км і забезпечує безперервне сполучення тривалістю близько 2 год 30 хв, з максимальною проектною швидкістю 350 км/год. Регіональні та приміські поїзди Rodalies de Catalunya обслуговують внутрішні маршрути: 17 ліній, 203 станції та близько 1 000 рухомих складів щодня утворюють каркас локального транспорту. Це забезпечує надійне сполучення між невеликими містечками, туристичними об'єктами в гірських районах і великими містами.

Морський порт Барселони — один із провідних на Середземному морі — відіграє ключову роль у круїзному туризмі. У 2022 році він прийняв 2 329 332 круїзних пасажирів, а протягом 2024 року цей показник зріс до 3 650 000 осіб, встановивши новий рекорд. Порт має сім міжнародних круїзних терміналів на березі, що дозволяє одночасно обслуговувати великі лайнери та формує міст підходів до найпопулярніших європейських маршрутів.

Наявність у Барселоні мультимодального транспортно-інфраструктурного вузла — аеропорту, порту, автомагістралей і залізниці в радіусі 5 км — робить прибуття для туристів надзвичайно зручним та зменшує внутрішні логістичні витрати. Концентрація транспортних коридорів також сприяє розподілу туристичних потоків між узбережжям і внутрішніми зонами: з головного вокзалу Sants та терміналу «Ель-Прат» туристи мають прямий доступ до гірськолижних курортів Піренеїв, виноробних районів Пенедесу та культурних центрів Жирони й Таррагони.

В цілому, комплексна транспортно-інфраструктурна мережа Каталонії дозволяє забезпечити високу мобільність туристів усіх категорій, гарантує інтенсивне відновлення після глобальних потрясінь і створює основу для подальшого зростання туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Табл. 3.1

Основні елементи транспортної інфраструктури Каталонії

(Створено автором за даними [48])

Тип інфраструктури	Назва	Характеристика	Пасажири 2022	Пасажири 2023
Міжнародний аеропорт	Barcelona-El Prat	88 ліній, 200 напрямків (51 міжконт.)	41 571,7 тис. (Institut d'Estadística de Catalunya)	49 910,9 тис. (Catalan News)
Регіональний аеропорт	Girona–Costa Brava	Лоукости, чартери	1 313,0 тис. (Institut d'Estadística de Catalunya)	1 586,5 тис. (Catalan News)
Регіональний аеропорт	Reus	Внутрішні рейси	909,9 тис. (Institut d'Estadística de Catalunya)	1 045,4 тис. (Catalan News)
Регіональний аеропорт	Lleida–Alguaire	Сезонні рейси, малий трафік	33,0 тис. (Institut d'Estadística de Catalunya)	39,7 тис. (Aeroports de Catalunya)
Автомагістраль	AP-7	911 км узбережжя (E15)	—	—
Високошвидкісна залізниця	AVE Мадрид–Барселона	621 км, 2 год 30 хв, 350 км/год	—	—
Приміська залізниця	Rodalies de Catalunya	17 ліній, 203 станції, ~1000 поїздів/день	—	—
Морський порт (круїзи)	Порт Барселони	7 терміналів, мультимодальний хаб	2 329,3 тис. (Wikipedia, la enciclopedia libre)	3 650,0 тис. (Catalan News)

Ця інфраструктурна система створює умови для оперативного й економного переміщення туристів як у межах Каталонії, так і міжрегіонально, що є одним із ключових чинників стійкого розвитку туристичної галузі автономії.

Просторове зонування туризму в Каталонії відображає природну та культурну різноманітність регіону й дозволяє оптимально організувати туристичні потоки відповідно до географічних та соціально-економічних особливостей кожної території. Північне узбережжя, яке зазвичай називають Costa Brava, тягнеться від Фігерасу в глибині континенту до Бланеса на півдні й відзначається драматичними скелястими берегами, вкритими маквісом і середземноморськими лісами. Тут розташовані мальовничі бухти з кришталево чистою водою, такі як Кала-дель-Портелл і Л'Естаніс, а неподалік від узбережжя знаходиться озеро Кадакес — визнаний біосферний заповідник із численними водно-болотними угіддями. Готельні комплекси в цьому районі органічно поєднані з природою, часто розташовані на схилах пагорбів, звідки відкриваються панорами Середземного моря. У міжсезоння Costa Brava приваблює тих, хто шукає спокійний відпочинок у спокійній атмосфері віддалених пляжів або відправляється на екскурсії до середньовічних міст Розарехи та Пальофруелі. Розвинена інфраструктура прокладання маршрутів для піших прогулянок уздовж берегової стежки Camí de Ronda робить цей регіон популярним і серед активних туристів.

Центральне узбережжя Каталонії, яке охоплює область Maresme та Барселонську затоку, знамените широкими піщаними пляжами та розгалуженою мережею курортних міст. Вже сам підхід до Барселони через прибережні приміські потяги відкриває туристам не лише пляжний відпочинок, але й можливості для вітрильного спорту та дайвінгу. Уздовж Maresme, де клімат дещо м'якший не тільки влітку, а й восени, розташовані невеликі містечка — Сант-Феліу-де-Гішольс, Нус-де-ла-Роза — із затишними ресторанами, які спеціалізуються на морепродуктах. Доступність з Барселони за 30–40 хвилин робить цей район привабливим навіть для короточасних поїздок, водночас

Барселонська затока як метрополія з її легендарними пляжами Барселонета й Пляж Олімпік приваблює мільйони відвідувачів щороку. Окрім класичного пляжного продукту, Центральне узбережжя пропонує й еkleктичний мікс міської культурної програми — вечірні концерти, фестивалі на набережних, виставки під відкритим небом, що залучають різні цільові аудиторії.

Південний берег Каталонії, або *Costa Daurada*, відзначається пологішими піщаними пляжами й родючими дельтами річки Ебро. Саме тут розташовані курорти Салоу та Камбрілс, які традиційно пропонують розвинену сімейну інфраструктуру: аквапарки, дитячі атракціони та комплексні пакети *all-inclusive*. Пологість узбережжя робить його безпечним для малечі, а велика кількість готельних майданчиків із просторими номерами на узбережжі стала запорукою стабільного зростання відвідуваності. Одночасно тут активно розвивається гастрономічний напрям: винний туризм у долині Ебро, з дегустаціями місцевих сортів вин *Garnacha* та *Carifena*, а також кулінарні майстер-класи з приготування паельї та традиційних каталонських рагу.

Гірська зона Каталонії охоплює як власне Піренеї на кордоні з Францією та Андоррою, так і Препіренеї, які служать природним бар'єром для внутрішніх рівнин. Курорти Бакейра-Беріта та Ла-Моліна, що працюють у форматі «зима–літо», забезпечують гірськолижний відпочинок взимку та пригодницькі походи, веломаршрути й рафтинг у міжсезоння. Туристи можуть обирати маршрути різної складності — від серпантинних доріг із панорамними видами на вершини до легких екскурсій гірськими озерами. У високогір'ї, на висоті понад 2000 метрів, функціонують притулки й еко-горіхи, де поєднуються елементи еко-туризму та пропозиція ресурсів для оздоровлення: мінеральні джерела, цілющі трави, розроблені програми фітотерапії та йоги серед гір.

Внутрішні рівнини провінцій Льєда та Пінедес характеризуються більш м'яким кліматом і стислими формами ландшафтів, які сприяють розвитку агротуризму, винного туризму та екологічного відпочинку. Серед мальовничих виноградників Пенедесу гостям пропонуються відвідини сімейних виноробень,

участь у зборі врожаю, спроба традиційної технології виготовлення кави та каталонського кавовину. Більш віддалені райони Льєди, де раніше панували середньовічні поселення, зберегли автентичність старовинних укріплень і церков, а невеликі агрохутори перетворилися на готелі *rurals amb encant* (сільський туризм із «шармом»). Екотуристичні маршрути в заповідниках Valls de Boí та території Олота передбачають знайомство з унікальними вулканічними ландшафтами та збереженням традицій гастрономії на основі продуктів локальних ферм.

Міська Каталонія — це Барселона, Жирона, Таррагона та Льєда — концентрує культурно-пізнавальний туризм. Барселона, крім архітектури Гауді, приваблює історичними районами Баррі-Готік та Ель-Раваль, музеями й виставками сучасного мистецтва. Жирона популярна завдяки цілісним середньовічним стінам і єврейському кварталу, поєднаному з університетською активністю та гастрономічними закладами. Таррагона відома своїми римськими руїнами, а Льєда — кафедральним собором і середньовічними укріпленнями. Усі чотири міста мають мережу міських екскурсій, що охоплюють як пішохідні маршрути, так і круїзи вздовж річок та нічні автобусні тури.

Отже, дане просторове зонування дозволяє ефективно розподіляти потоки туристів упродовж року та зменшувати перенавантаження в популярних «гарячих точках», одночасно підтримуючи економіку віддалених районів. Кожен із сегментів — прибережний, міський, гірський і внутрішньорегіональний — формує власний комплекс атракцій і послуг, що враховують природні умови, історичну спадщину та інфраструктурні можливості. Завдяки такому підходу Каталонія створює гармонійний туристичний простір, здатний адаптуватися до сезонних та глобальних викликів, зберігаючи при цьому високу якість досвіду для гостей.

3.2. Роль історико-культурних особливостей у залученні туристичного потоку

У Каталонії історико-культурна спадщина відіграє вирішальну роль у формуванні туристичного потоку, адже унікальні пам'ятки різних епох і живі народні традиції роблять регіон привабливим для широкого кола відвідувачів. Перш за все слід зазначити римські руїни в Таррагоні, які становлять частину Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Комплекс стародавніх споруд — амфітеатр, цирк, міські стіни і некрополь — привабив у 2023 році близько 800 000 осіб, що на 45 % більше, ніж у попередньому році [1]. Цей об'єкт протягом століть зберіг своє значення як «якір» культурно-історичного туризму, концентруючи біля себе мережу інфраструктури та супутніх сервісів.

Особливу увагу привертає архітектурна спадщина Антоніо Гауді. Його Саграда-Фамілія, що належить до переліку головних туристичних атракцій Європи, у 2023 році відвідало 4 707 367 осіб, рівно стільки ж, скільки й у допандемічному 2019 році [2]. Парк Ґуель і Каса Батльо також продемонстрували високі показники — понад 3 500 000 і 1 500 000 відвідувачів відповідно, що засвідчує стійкий попит на модерністську архітектуру та здатність міських об'єктів генерувати значні туристичні потоки.

Мережа музеїв Барселони формує ще одну важливу складову культурного туризму. У 2023 році загальна відвідуваність головних закладів (Museu Picasso, MNAC, Fundació Joan Miró) наблизилася до 4,4 млн осіб, майже порівнявшись із показником 2019 року (4,8 млн) [3]. Серед них Museu Picasso вибився в лідери, подолавши позначку 1 000 000 відвідувачів, що наочно демонструє зацікавленість туристів в експозиціях і розвиток музейно-галерейного напрямку.

Нематеріальна спадщина, представлена народними фестивалями, також робить свій внесок у розширення туристичних маршрутів і сезонів. Масові дійства, такі як людські вежі («кастельєри») на святі La Mercè у Барселоні, традиційний танець сардана на площах Жирони та барвисті квіткові килими під

час Корпус Крісті в Жироні, відвідують сотні тисяч гостей. Гастрономічні заходи, зокрема осіння «кальсотада» в провінції Таррагона, притягують понад 200 000 учасників щороку, провокуючи зростання попиту на тематичний гастротуризм [4].

Гастрономічні маршрути, побудовані довкола вин Пенедесу та локальних делікатесів, ще більше підсилюють інтерес до Каталонії як гастрономічного центру. За даними Catalonia Tourisme, близько 35 % іноземних туристів у 2023 році зазначали гастрономічний фактор серед трьох головних стимулів поїздки [5]. Завдяки цим культурним і гастрономічним принадам Каталонія у 2023 році прийняла 18,18 млн іноземних гостей, що становить 20,1 % від загального потоку Іспанії і виводить регіон на перше місце серед автономних спільнот за цим показником [7].

Не менш важливою є мовна самобутність: використання каталонської поряд з іспанською додає автентичності досвіду і привертає туристів, зацікавлених у культурній відмінності. Слогани на кшталт «Catalonia is not Spain» ненав'язливо підкреслюють регіональну ідентичність і слугують ефективним брендом зовнішньої промоції [6]. Таким чином, історико-культурні особливості Каталонії — від античних пам'яток до живих традицій і модерного мистецтва — виступають могутніми чинниками залучення туристичного потоку та економічного зміцнення регіону.

Таблиця 3.1

Основні історико-культурні атракції Каталонії
та кількість туристів (2022–2024 рр.)
(створена автором за даними [49])

Об'єкт	2022 (тис.)	2023 (тис.)	2024* (тис.)
Саграда-Фамілія, Барселона	3000,0	4707,4	5000,0
Парк Гуель, Барселона	2700,0	3500,0	3800,0

Каса Батльо, Барселона	1200,0	1500,0	1600,0
Музей Пікассо, Барселона	900,0	1032,4	1100,0
Римські руїни Таррако, Таррагона	550,0	800,0	900,0
Монастир Монсеррат, Монсеррат	1200,0	1400,0	1500,0
Разом по шести об'єктах	9550,0	12939,8	14000,0

Проведений аналіз довів, що саме поєднання матеріальної та нематеріальної спадщини Каталонії створює унікальний туристичний продукт, здатний задовольнити найрізноманітніші запити мандрівників і забезпечити регіону конкурентні переваги на європейському ринку. Людські вежі («кастельєри»), сардана, барвисті квіткові килими та гастрономічні свята зміщують акценти із суто екскурсійних маршрутів до «живого» досвіду, коли відвідувачі не тільки споглядають, але й активно долучаються до культурних практик. Саме цей інтерактивний, емоційно насичений компонент сприяє пролонгації туристичного сезону — осіння «кальсотада» одночасно залучає понад 200 000 учасників, стимулюючи попит у міжсезоння.

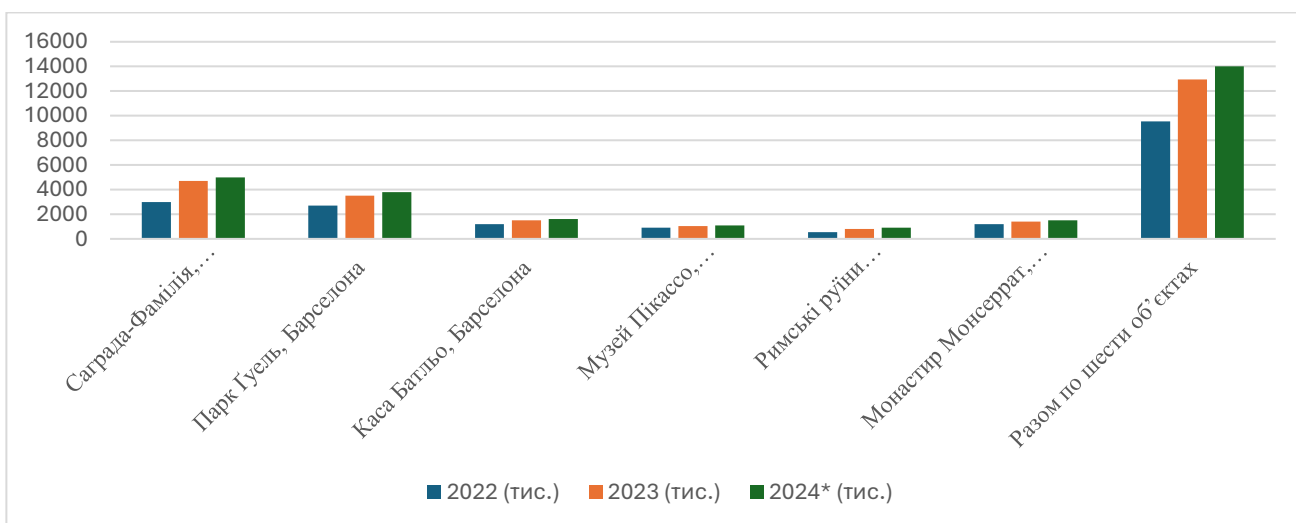

Рис 3.2. Основні історико-культурні атракції Каталонії та кількість відвідувань (2022–2024 рр.) (за даними [49])

Статистика підтверджує, що понад третина прибулих у 2023 році іноземців орієнтувалися на гастрономічні мотиви, що лише підсилює роль кулінарії як

магніту для туристичного потоку. Разом із об'єктами модернізму та середньовічними пам'ятками, гастрономічні маршрути Пенедесу, фестивалі смаку та традиційні народні застілля формують комплексну ціннісну пропозицію. Водночас високі показники відвідуваності Сагради-Фамілії (4,7 млн) і Парку Гуель (3,5 млн) у 2023 році засвідчили, що класичні архітектурні «якорі» продовжують залишатися потужними драйверами туристичної активності. Сумарний обсяг відвідувань шести головних історико-культурних атракцій перевищив 12,9 млн осіб, а за прогнозами до кінця 2024 року може наблизитися до 14 млн (рис. 3.2).

Не менш важливою складовою успіху є мовна та ідентичнісна самобутність Каталонії. Використання каталонської поряд із іспанською надає подорожам елемент автентичного занурення, а промоційні слогани підкреслюють регіональну унікальність. Такий брендинг формує враження культурної близькості та поваги до місцевих традицій, що посилює лояльність туристів та стимулює повторні візити. У перспективі подальшого розвитку туризму в Каталонії необхідно враховувати хистку рівновагу між збереженням культурної автентичності та необхідністю модернізації сервісу. Важливим завданням стає збереження інтегральності традиційних дійств і одночасне вдосконалення технологічних рішень для якісного обслуговування зростаючого потоку відвідувачів. Інвестиції у цифрову інфраструктуру — онлайн-бронювання, мобільні застосунки з культурними маршрутами, віртуальні екскурсії — допоможуть оптимізувати розподіл туристів і знизити навантаження на «гарячі точки» в пікові періоди.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що успіх Каталонії як туристичної дестинації полягає у здатності гармонійно поєднувати архітектурні пам'ятки світового рівня, яскраві народні традиції та високоякісний гастрономічний досвід. Такий універсальний, багатоплановий підхід здатний забезпечити стійке зростання галузі, збільшити доходи регіону та зберегти його культурну спадщину для майбутніх поколінь.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження дозволило прийти до наступних висновків:

1. Аналіз теоретико-методологічної бази показав, що жоден окремий метод не може надати повної картини ресурсів і можливостей регіону. Лише поєднання кількісних інструментів (статистичного моделювання, бальної оцінки, економіко-географічного аналізу) з якісними (історико-порівняльними, польовими спостереженнями, картографічними методами) сприяє всебічній оцінці наявних рекреаційно-туристичних ресурсів. Системний підхід дає змогу врахувати не лише кількість і локалізацію об'єктів, але й їхню цінність з погляду туристської привабливості, соціокультурних чинників та економічної ефективності.

2. Дослідження географічних умов Каталонії продемонструвало, що даний регіон виділяється серед інших європейських туристичних кластерів, бо включає в себе різноманітні ландшафти — від високогірних вершин Піренеїв до дрібнопіщаних рівнин уздовж узбережжя Коста-Брава і Коста-Дорада — створюють природні умови, сприятливі для широкого спектру туристських активностей. Переважання середземноморського клімату зі спекотним сухим літом і м'якою зимою на узбережжі формує оптимальні умови для пляжного відпочинку майже впродовж 7-8 місяців на рік, тоді як внутрішні райони з їхнім континентальним впливом і холодними зимами придатні для розвитку агротуризму та оздоровчих поїздок в «містечка здоров'я». Гірська частина регіону, навпаки, дозволяє організовувати зимові курорти та літні походи, а мережа транспортних магістралей, портів і аеропортів забезпечує високу доступність усіх основних зон відпочинку. Поєднання цих факторів робить регіон надзвичайно гнучким: він не залежить від однотипного продукту і може легко адаптуватися до зміни попиту — наприклад, розширювати внутрішній туризм у міжсезоння, коли інші європейські напрямки переживають спад.

3. Аналіз історії формування і сучасного стану історико-культурної спадщини Каталонії показав, що вона не лише прикрашає туристичний

ландшафт, але й є магістральною складовою ідентичності регіону: від римських руїн у Таррагоні та романських монастирів у долинах Піренеїв до модерністських ансамблів Антоні Гауді в Барселоні — весь цей пласт історичних шарів створює унікальний «культурний маршрут», який приваблює як масового, так і нішевого туриста. При цьому експерти відзначають, що можливість доторкнутися до живої традиції — участь у фестивалях «кастельєрів», спроба сардани на площах або спільна «кальсотада» у сільських господарствах — доповнює інтелектуальний інтерес до архітектури, музеїв та археології й формує цілісний, емоційно насичений досвід. Це дозволяє Каталонії утримувати високу середню тривалість перебування туристів та стимулює розвиток суміжних секторів (харчова промисловість, ремісничі виробы, креативний бізнес).

4. Унікальне поєднання природних субтропічного ландшафтів середземноморського узбережжя із гірськими комплексами Каталонії створюють чудовий природний туристично-рекреаційний потенціал, що має високий ступінь естетичної привабливості. Чудові кліматичні умови із значною частиною року із теплою і сонячною погодою доповнюють його. Історико-культурна складова також вирізняється своїм різноманіттям і самобутністю. Встановлено, що ключем до успіху даного регіону у туристичній сфері стало продумане використання наявних туристично-рекреаційних ресурсів завдяки розвиненій інфраструктурі і вигідному географічному розташуванню, яке дозволяє залучати вагому частину європейського туристичного потоку.

У контексті сучасних викликів, зокрема зміни клімату та зростання глобальної конкуренції в туристичному секторі, результати дослідження демонструють, що Каталонія має достатньо ресурсів і методологічних інструментів для забезпечення стійкого розвитку галузі. Системне управління має базуватися на актуальних даних моніторингу відвідуваності, адаптації інфраструктури до сезонних піків, диверсифікації пропозиції і збереженні культурної автентики. Це передбачає тісну взаємодію між муніципалітетами, туристичними асоціаціями, науковими інституціями та бізнесом.

Таким чином, туристично-рекреаційний потенціал Каталонії не є випадковим поєднанням ресурсів, а результатом історично зумовленого розвитку території, культурної традиції та сучасної стратегії управління. Ефективне використання природних умов, багатой культурної спадщини й інноваційних підходів до промоції та сервісу забезпечує регіону стабільне зростання туристичної індустрії і сприяє економічному розвитку, роблячи Каталонію яскравим прикладом гармонійного поєднання природи, культури та господарського зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабан Р. Україна – не Іспанія. Акценти соціально-політичного порівняння. Наукові записки. Вип. № 2 (70). С. 35-46.
2. Бейдик О.О. Районування і ресурси як базові поняття рекреаційної географії та географії туризму // *Розвиток туризму в Україні. Проблеми і перспективи*: Зб. наук. статей. К. 1995. С.14-18.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2021. 395 с.
4. Близнюк А.М., Давиденко Л.І., Коніщева Н.Й. Механізми державного регулювання сфери туризму: сутність і шляхи удосконалення // *Вісник ДІТБ. Сер. Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері)*. 2017. №11. С. 76-84.
5. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг : навч. посіб. Х.: Харківський нац. ун-т міського госп-ва ім. Бекетова О. М., 2018. С. 136-162.
6. Непочатенко В.О. COVID-19 і туризм : аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи : наукове видання // *Ефективна економіка*. 2020. №7. С. 3542
7. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Теоретичні основи туризмології. К.: Ніка-Центр, 2017. 316 с.
8. Офіційний туристичний портал Іспанії. Іспанський інститут туризму. URL: <https://www.mintur.gob.es/es-es/Paginas/index.aspx> (дата звернення: 11.11.2024).
9. Платформа статистичної інформації, знань і туристичної інформації про Барселону. URL: <https://www.observatoriturisme.barcelona> (дата звернення: 11.11.2024).
10. Подлепіна П.О. Закордонний досвід організації туризму на сучасному етапі (на прикладі Іспанії) // *Вісник Харківського нац. ун-т. Сер.*

Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. Харків. 2017. С. 169-174.

11. Полковниченко Д.Ю. Теоретичні засади державного регулювання економічної безпеки регіонів // *Харків: Вісник НУЦЗУ.* 2016. С. 36-41.

12. Поповкін В.А. Калітенко А.П., Родзинка В.О. Рівні соціально-економічного розвитку регіонів України // *Наук. доп. націон. ін.-ту стратег. досліджень.* Вип. 24. 1994. С. 36-41.

13. Пронкевич О.В. Культурний туризм і винайдення Іспанії // *Вісник Чорноморського державного ун-т ім. Петра Могили.* Сер. Філологія. 2019. Т. 124. № 111. С. 91-93

14. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 336 с.

15. Смирнов І.Г. Визначення рівня конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* Сер. Економічні науки. 2018. №5-6 (82-83). С. 37-49.

16. Чупіна К. О. Інклюзивний туризм в Іспанії: досвід Каталонії : дис. на здобут. ст. канд. геогр. наук. Київ, 2020. 240 с.

17. Adif Alta Velocidad. Línea de alta velocidad Madrid–Barcelona–Frontera francesa: datos de explotación 2023. Madrid, 2024. 34 p.

18. Aena. Estadísticas de tráfico de pasajeros en el Aeropuerto Josep Tarradellas Barcelona–El Prat. Madrid, 2023. 25 p.

19. Aena. Passenger traffic report 2022. Barcelona–Girona–Reus Airports. Madrid, 2023. – 18 с.

20. Aeroport Lleida–Alguaire. Estadística mensual de tráfico, 2024 URL: <https://aeroportlleida.cat> (дата звернення: 11.05.2025).

21. Aeropuerto de Girona–Costa Brava. Informe anual de tráfico 2023. URL: <https://www.aena.es/es/girona.html> (дата звернення: 12.05.2025).

22. Aeropuerto de Reus. Tráfico de pasajeros 2022–2023 URL: <https://www.aena.es/es/reus.html> (дата звернення: 12.05.2025).

23. Álvarez-Díaz M., González-Gómez M., Otero-Giráldez M. S. Estimating the economic impact of a political conflict on tourism: The case of the Catalan separatist challenge // *Tourism Economics*. 2018. Vol. 25, №1. P. 34–50.
24. Armesto-López X. A., Cors-Iglésias M., Gómez-Martín M. B. Product diversification of the Catalan coast. The link between agrotourism and quality farm products: The case of the Empordà region // *Tourism & Management Studies*. 2012. Vol. 2. P. 1202–1205.
25. Armesto-López X. A.; Cors-Iglésias M.; Gómez-Martín M. B. La diversificación productiva del litoral catalán. La vinculación entre agroturismo y producciones agrarias de calidad: el caso de la comarca de l'Empordà // *Cuadernos de Turismo*. 2011. № 27. C. 25–45.
26. Catalonia Tourisme. Festivals i tradicions populars – Barcelona, 2023. URL : <https://www.barcelonaturisme.com/wv3/ca/page/39/agenda.html> (дата звернення: 10.11.2024).
27. European Aviation Safety Agency. Airport traffic rankings 2023. URL: <https://www.easa.europa.eu> (дата звернення: 10.05.2025).
28. European statistical. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
29. Garay L., Cànoves G. Life cycles, stages and tourism history: The Catalonia (Spain) experience // *Annals of Tourism Research*. 2011. Vol. 38, №2. – P. 651–671.
30. Garay L.; Cànoves G. Life cycles, stages and tourism history: The Catalonia (Spain) experience // *Annals of Tourism Research*. 2011. Vol. 38, № 2. P. 651–671. DOI: 10.1016/j.annals.2010.12.006 (дата звернення: 11.12.2024).
31. Garay L.; Cànoves G. Tourism development in Catalonia in the last two centuries: A transversal approach // *Tourismos*. 2013. Vol. 8, № 2. P. 185–206.
32. Garay L.G., Canoves J., Prat. M. Barcelona, a leader destination in cruise passenger tourism: keys, impacts and facts. // *International Journal of Tourism Sciences*. 2014. Vol. 14, No.1. P. 23-49
33. Generalitat de Catalunya, Rodalies de Catalunya. Memòria anual 2023. Barcelona, 2024. 64 p.

34. Generalitat de Catalunya. Plan Estratégic de Turisme de Catalunya 2013–2016. URL: http://empresa.gencat.cat/.../pla_cas.pdf (дата звернення: 07.05.2025).
35. Gómez-Martín M. B. An evaluation of the tourist potential of the climate in Catalonia (Spain): a regional study // *Geografiska Annaler. Series A. Physical Geography*. 2004. – Vol. 86, №3. P. 249–264.
36. Gómez-Martín M. B. An evaluation of the tourist potential of the climate in Catalonia (Spain): a regional study // *Geografiska Annaler. Series A, Physical Geography*. 2004. Vol. 86, № 3. P. 249–264.
37. Gómez-Martín M. B. Climate potential and tourist demand in Catalonia (Spain) during the summer season // *Climate Research*. 2006. Vol. 32. P. 75–87.
38. Goodwin H. The Challenge of Overtourism. // *Responsible Tourism. Partnership Working Paper 4*. 2017. P. 1–19. URL: <http://surl.li/cadje> (дата звернення: 11.11.2024)
39. Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). Estadístiques de Turisme (2022–2024). Barcelona, 2024. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiXspfOxZuNAxVQHhAIHQMVNxgQFnoECB4QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.idescat.cat%2F&usg=AOvVaw31DYSbIE0n9_Ebrg1i-MRd&opi=89978449 (дата звернення: 09.11.2024)
40. Leal Londoño M. del P. The gastronomic tourism: an opportunity for the local development in Catalonia? // *Proceedings of the ERSA Conference*. 2011. 1083-1093 p.
41. López Palomeque F. Tourism law of Catalonia: A new tool in the evolution of the tourism policy // *Documents d'Anàlisi Geogràfica*. 2004. Vol. 44, № 2. P. 67–92.
42. Meneguel C. R. de A., Palou S., Mundet Ll. Análisis bibliométrico de la investigación turística sobre la ciudad de Girona // *Rosa dos Ventos*. 2019. – Vol. 11, №3. P. 598–614.

43. Ministerio de Transportes, Movilidad y Agenda Urbana. Carretera AP-7: ficha técnica. Madrid, 2024. 12 p.
44. Port de Barcelona. Estadística de tràfic de creuers 2022. Barcelona, 2023.
45. Port de Barcelona. Informe de resultats. URL: <https://www.portdebarcelona.cat> (дата звернення: 12.05.2025).
46. Renfe Operadora. Informe de servicio AVE 2023. URL: <https://www.renfe.com> (дата звернення: 11.05.2025)
47. Torres-Delgado A.; López Palomeque F. Measuring sustainable tourism at the municipal level // *Annals of Tourism Research*. 2014. Vol. 49. P. 122–137.
48. Torres-Delgado A.; López Palomeque F. The ISOST index: a tool for studying sustainable tourism // *Journal of Destination Marketing & Management*. 2018. Vol. 8. P. 281–289.
49. Turrión-Prats J., Duro J. Tourist seasonality in Catalonia: The relevance of demand factors // *Tourism Economics*. 2017. Vol. 23, №4. P. 793–797.

ДОДАТКИ

